

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KÜÇÜK DEVLET YAKLAŞIMI
BAĞLAMINDA
YUGOSLAVYA SONRASI SİRBİSTAN DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SULTAN RADOS
1741014005

DANIŞMAN
DOÇ. DR. PINAR YÜRÜR

MAYIS, 2022
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KÜÇÜK DEVLET YAKLAŞIMI
BAĞLAMINDA
YUGOSLAVYA SONRASI SİRBİSTAN DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SULTAN RADOS
1741014005

DANIŞMAN
DOÇ. DR. PINAR YÜRÜR

MAYIS, 2022
MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Uluslararası İlişkilerde Küçük Devlet Yaklaşımı Bağlamında Yugoslavya Sonrası Sırbistan Dış Politikasının Analizi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/05/2022

SULTAN RADOS

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN		
Soyadı : RADOS Adı : SULTAN Referans No: 10463443		
TEZİN ADI Uluslararası İlişkilerde Küçük Devlet Yaklaşımı Bağlamında Yugoslavya Sonrası Sırbistan Dış Politikasının Analizi Analysis of Post-Yugoslav Serbian Foreign Policy in the Context of the Small State Approach in International Relations		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans ●	Doktora O	Sanatta Yeterlilik O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fakülte : Enstitü :Sosyal Bilimler Enstitüsü Diğer Kuruluşlar : Tarih :		
TEZ YAYINLANMIŞSA Yayınlayan : Basım Yeri : Basım Tarihi : ISBN :		
TEZ YÖNETİCİSİNİN Soyadı, Adı : PINAR YÜRÜR Unvanı :DOÇ.DR.		

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Sırbistan dış politikası farklı ittifak alternatiflerine yönelen küçük devlet davranışı bakımından oldukça ideal bir örnek çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma Balkanlarda özellikle Bosna ve Kosova krizleri ve sonrasında bölgenin dönüşümü göz önüne alındığında Sırbistan'ın AB, ABD, Rusya ve Çin ile ilişkilerini koparmayıp çok yönlü ittifak arayışında olduğu fikrinden ortaya çıkmıştır.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER (En az üç en fazla beş adet):

1. Küçük Devlet
2. Sırbistan
3. Avrupa Birliği
4. Rusya
5. Amerika Birleşik Devletleri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Small State
2. Serbia
3. European Union
4. Russia
5. The United States

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 25/05/2022

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KÜÇÜK DEVLET YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA YUGOSLAVYA SONRASI SİRBİSTAN DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

ÖZET

Uluslararası İlişkilerde yapılan çalışmalar daha çok büyük devletler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Küçük devlet kavramı Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Dünyada birçok küçük devletin bağımsızlığını kazanması ile uluslararası ilişkilerde küçük devletler ön plana çıkmıştır. Ayrıca günümüz uluslararası sistemi büyük devletlerden ziyade küçük devletlerden oluştuğundan küçük devletlerin dış politikalarının analiz edilmesi önem kazanmaya başlamıştır. Küçük devletlerin sınırlı kaynakları nedeniyle büyük devletlerin ve uluslararası aktörlerin etkisi altında hareket edeceği öngörülmüştür. Küçük devletler, büyük devletlerle ya da diğer küçük devletlerle birlikte ortak dış politika ve güvenlik politikaları sergileyebilmektedir.

Küçük devlet yaklaşımında inceleyeceğimiz Sırbistan, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle çok partili hayata geçmiş, fakat komünist düzenin etkisi 1990'lar boyunca hissedilmiştir. Eski Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in yönetiminin sona erdiği 2000 yılından itibaren köklü bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu dönüşüm, ülkedeki siyasi dengeleri etkilemiştir. Bu bağlamda Sırbistan dış politikası küçük devlet yaklaşımı bakımından oldukça dikkat çekici bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile uluslararası ilişkiler disiplini içinde ele alınan küçük devletlerin tanımı incelenecek, tanımlamadaki çelişkiler ve farklılıklar ortaya konacak ve küçük devletlerin dış politika ve ittifak davranışları üzerine oluşan literatür incelenerek örnek ülke olarak analiz edilen Sırbistan'ın dış politikası özellikle AB, Rusya, ABD ve Çin ile ilişkileri çerçevesinde ele alınacaktır.

Tezin ilk bölümünde, uluslararası ilişkilerde küçük devlet nedir, küçük devletlerin dış politikaları hangi etmenlerden oluşur sorusuna cevap aranacaktır. İkinci bölümde, örnek ülke olarak inceleyeceğimiz Sırbistan'ın tarihsel arka planının ortaya konulması amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde ise Sırbistan dış politikasının ABD, AB, Rusya ve Çin ile ilişkileri çerçevesinde Yugoslavya sonrası ve yeni dönemde nasıl şekillendiği açıklanacaktır.

Anahtar kelimeler: küçük devlet, Yugoslavya, Sırbistan, Avrupa Birliği, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, dış politika.

IN THE CONTEXT OF THE SMALL STATE APPROACH IN INTERNATIONAL RELATIONS ANALYSIS OF SERBIA'S FOREIGN POLICY IN POST-YUGOSLAVIA

ABSTRACT

Studies in International Relations have mostly examined the relations between great powers. The concept of small states emerged in the post-cold war era. Small states have come into prominence in international relations with the independence of many small states. In addition international system consist of small states rather than large states. It has become important to analyze the foreign policies of small states. It is envisaged that small states will act under the influence of large states and international actors due to their limited resources. Small states can demonstrate common foreign and security policies with large states or other small states.

Serbia which will examine in the small state approach, had transition to multi-party system after the cold war. Since the end of former Yugoslavia President Slobodan Milosević's rule in 2000, Serbia has undergone a radical transformation. This transformation has affected the political balance in Serbia. Serbian foreign policy is a very remarkable field of study in terms of the small states approach. This study will examine the definition of small states that are discussed in the discipline of international relations, contradictions and differences in identification of small states will be revealed. Literature on foreign policy and alliance behavior os small states will be examined. Serbia's foreign policy which is analyzed as model country, will be discussed especially within the framework of its relations with the EU, Russia, China and the United States.

In the first part of thesis, the question of what is a small state in international relations and what factors the foreign policies of small states consist of will be sought. In the second part, the questionn of what is the historicak background of Serbia which will examine as a model country. In the third part, Serbia's foreign policy will be explained in the context of its relations with the United States, EU, China and Russia and how it is shaped in the post-Yugoslavia and new era.

Keywords: small states, Yugoslavia, Serbia, European Union, Russia, the United States, foreign policy.

ÖNSÖZ

Genellikle ABD, Rusya, Çin gibi büyük devletlerin dış politikalarıyla ilgilenen Uluslararası İlişkiler disiplinine küçük devlet çalışmalarının dahil edilmesi günümüz uluslararası politikasının kavranmasına yeni boyutlar kazandıracağı savından hareketle tez konusu olarak Yugoslavya sonrası bir dönüşüm sürecine giren Balkanlar bölgesindeki yeni küçük devletlerden Sırbistan seçilmiştir. Hem AB, Hem ABD hem de Rusya ile aynı anda ittifak geliştirme çabası içinde olan Sırbistan'ın dış politikasını analiz eden çalışmalara bu tezin rehber olması umut edilmektedir. Aynı zamanda yeni Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerine önem atfeden Türkiye'de Sırbistan'daki güncel siyasetin anlaşılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür.

Tez çalışmam sırasında bana değerli bilgileri ve tecrübesiyle destek olan, motive eden ve yol gösteren değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Pınar Yürür hocama ve büyük bir gurur ve onurla yüksek lisans eğitimim sırasında derslerini aldığım ve bana her zaman destek olan diğer bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca ve tez çalışmam sırasında bana en büyük fedakârlığı gösteren, maddi ve manevi olarak destek veren ve beni hiç yalnız bırakmayan annem Suna RADOS, babam Seyfi RADOS, ablam Sinem RADOS MUTLU, kardeşim Sergen RADOS'a, lise yıllarımdan bu yana her anımda yanımda olan, beni her zaman motive eden dostlarım Gülin Gümüşbulut, Hatice Erol ve Deniz Bostancı'ya ve halen aktif olarak çalışmakta olduğum Rodos Süt Gıda LTD. ŞTİ'ye destekleri için sonsuz teşekkür ederim.

Sultan RADOS

25/05/2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar LİSTESİ.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KÜÇÜK DEVLET YAKLAŞIMI

1.1.Küçük Devlet Çalışmalarının Tarihsel Gelişimi.....	4
1.2.Küçük Devletleri Tanımlama Modelleri.....	7
1.2.1 Niceliksel Yaklaşımlar.....	7
1.2.2 Niteliksel Yaklaşımlar.....	9
1.3.Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde Küçük Devletlerin Dış Politikaları.....	11
1.4.Küçük Devletlerin İttifak Davranışları.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

SİRBİSTAN'IN KISA TARİHÇESİ

2.1.Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrasında Sırbistan.....	18
2.1.1. Sırların Balkanlara Gelişi.....	18
2.1.2. Sırbistan'ın Osmanlı'dan Bağımsızlık Kazanması ve Balkan savaşları.....	19
2.1.3. Birinci Dünya Savaşı Dönemi.....	20
2.1.4. İkinci Dünya Savaşı Dönemi.....	24

2.2. Yugoslavya Dönemi ve Sırbistan.....	26
2.3. Yugoslavya Sonrası Sırbistan Cumhuriyeti.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIRBİSTAN DIŞ POLİTİKASININ GELİŞİMİ

3.1 Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan Dış Politikasının İlk On Yılı.....	30
3.2. Yakın Dönem Sırbistan Dış Politikasında Öne Çıkan Unsurlar.....	31
3.2.1. AB İle İlişkiler.....	31
3.2.1.1. AB'nin Batı Balkanlar Politikası.....	31
3.2.1.2. Sırbistan'ın AB'ye Üyelik Süreci.....	35
3.2.1.3. Sırbistan-Kosova Diyalog Süreci.....	36
3.2.2. Rusya İle İlişkiler.....	38
3.2.2.1. Rusya'nın Balkanlar Politikası.....	38
3.2.2.2. Rusya-Sırbistan İlişkileri.....	40
3.2.3. ABD İle İlişkiler	43
3.2.3.1. ABD'nin Balkanlar Politikası.....	43
3.2.3.2. ABD-Sırbistan İlişkileri.....	45
3.2.4. Çin İle İlişkiler.....	48
3.2.4.1. Çin'in Balkanlar Politikası.....	49
3.2.4.2. Çin-Sırbistan İlişkileri.....	52
3.3. Güncel Sırbistan Dış Politikasının Değerlendirmesi.....	52
SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA.....	59

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Küçük devletlere yönelik çalışmaların tarihi.....	8-9.
--	------

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AT	Avrupa Topluluğu
AVNOJ	Antifaşist Ulusal Kuruluş Örgütü
BM	Birleşmiş Milletler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KKO	Kosova Kurtuluş Ordusu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NIS	Naftna Industrija Srbije
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
RACVIAC	Güneydoğu Avrupa Bölgesel Silahların Kontrolü, Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi
SAP	İstikrar ve Ortaklık Süreci
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

GİRİŞ

Siyasal örgütlü bir ulusun toprak bütünlüğüne bağlı olarak oluşturduğu tüzel varlığa devlet denir. Günümüzde dünyada 200'ü aşkın devlet bulunmaktadır. Uluslararası ilişkilerde yapılan çalışmaların odak noktası genellikle büyük devletler olmuştur. Büyük devlet olmak uluslararası politikadaki güç unsuruyla açıklanmıştır. Küçük devletlerin politika davranışlarının büyük devletlerin etkisinde ve çerçevesinde şekillendiği düşüncesiyle küçük devletler üzerine önem atfedilmemiştir.

İkinci dünya savaşının sonunda Soğuk savaş döneminde ortaya çıkan yeni devletlerle birlikte küçük devletlere olan ilgi artmıştır. Küreselleşme, teknoloji çağı ve bölgeselleşme hareketleri küçük devletlerin uluslararası sistemde hareket alanlarının şekillenmesini sağlamıştır. Küçük devlet üzerine yapılan çalışmalar ilk olarak küçük devletin nasıl tanımlanacağı üzerine olmuştur. Kimi yazarlar nüfus, gayri safi milli hasıla, yüzölçümü gibi kriterlere bakarken, kimi yazarlar göreceli güç kavramı üzerinden tanımlamaya çalışmıştır. Ortaya çıkan tanımlamalarda net bir fikir birliği olduğunu söyleyemeyiz.

Balkanların Orta Avrupa'ya açılan kapısı ve jeopolitik konumu bakımından önemli bir ülkesi olan Sırbistan'ın örnek ülke olarak ele alınacağı bu tezin, ülkenin siyasi yapısı ve siyasi aktörleri ile beraber, Sırbistan dış politikasını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen unsurlar üzerine odaklanılması amaçlanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle çok partili hayata geçen, fakat Komünist düzenin 1990'lar boyunca etkisinin güçlü bir şekilde hissedildiği Sırbistan, eski Yugoslavya devlet başkanı Miloseviç'in yönetimden uzaklaştırıldığı 2000 yılından bu yana köklü bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir (Ekinci, 2014: 13) Dönüşüm sürecinde Yugoslavya'dan ayrılan diğer Batı Balkan ülkeleriyle birlikte Avrupa kurumlarıyla entegrasyon sürecine başlanmıştır. Bu süreçte reformlarına devam eden Sırbistan, hem Kosova yüzünden ihtilaflı olduğu Avrupa Birliği ile yakınlaşma içine girmiş hem de eski tarihi müttefiki Rusya ile bağlarını hiç koparmamıştır. 24 Mart 1999'da başlayan NATO bombardımanı sonrasında Sırbistan resmi olarak askeri tarafsızlığını da korumaktadır. Ayrıca, Sırbistan'ın genç, dinamik, ucuz işgücüne sahip ve İpek yolu kuşağında yer alması başta Çinli şirketler olmak üzere uluslararası yatırımları kendine çekmektedir. Bu bağlamda Sırbistan dış politikası farklı ittifak alternatiflerine yönelen küçük devlet davranışı bakımından oldukça ideal bir örnek çalışma alanı olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Balkanlarda Sırbistan'ın küçük devlet olarak geçirdiği dönüşümü bu ülkenin ittifak davranışlarıyla açıklamak tezin ana hareket noktasıdır.

Soğuk savaş döneminin sonrasında çatışmalı ortamın başrolünde bulunan Sırbistan, Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte yönünü batıya çevirmiştir. 2000li yıllarla birlikte çok partili hayata geçen, demokratikleşme ve serbest piyasaya girme adımları atan Rusya'nın da Balkanlarda en eski müttefiklerinden Sırbistan'ı kaybetmek istememesi nedeniyle dengeleyici ittifaklar kurmaya çalışmaktadır. Balkanlarda özellikle Bosna ve Kosova krizleri ve sonrasında balkanların dönüşümü göz önüne alındığında Sırbistan'ın hem Avrupa Birliği, hem Amerika Birleşik Devletleri, hem de Rusya ile ilişkilerini koparmak istememesi doğaldır. Sırbistan Balkanlar'ın dönüşüm sürecinde bölgenin ve Avrupa kıtasının da kaderini etkileyen bir ülkedir. Tezin araştırma konusu olarak Sırbistan'ın seçilmesinin sebebi Yugoslavya dağılırken Belgrad'dan ayrılarak bağımsız olmak isteyen ülkeler için girdiği savaşlarda karşı karşıya geldiği Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri ile savaş sonrası ittifak arayışına girmiş olmasıdır ve Sırbistan'ı bu çok yönlü dış politika arayışına iten nedenleri araştırmaktır. Buna ilaveten güncel Sırbistan dış politikasını analiz eden yüksek lisans tezinin bulunmaması da bu seçimi etkileyen diğer bir faktördür.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, küçük devlet çalışmalarının tarihsel gelişimi, küçük devlet tanımlamaları, küçük devletlerin dış politikaları ve ittifak davranışları irdelenecektir. İkinci bölümde, Sırbistan tarihi dönemlere ayrılarak, birinci dünya savaşı öncesi ve sonrasında, ikinci dünya savaşı döneminde, soğuk savaş döneminde ve Yugoslavya sonrası Sırbistan cumhuriyeti olarak dört bölümde açıklanacaktır. Üçüncü ve son bölümde, ilk olarak soğuk savaş sonrası Sırbistan dış politikası, ardından Sırbistan'ın ABD, AB, Rusya ile olan ilişkilerini iki taraflı olarak değerlendirerek açıklanacaktır.

Bu tez çalışması aşağıda yer alan ana araştırma sorularına yer verecektir: Tezde özellikle şu sorulara yanıt aranacaktır: Küresel güçler Sırbistan dış politikası üzerinde ne kadar etkilidir? Tarihsel ittifakları (Slav-Ortodoks birlikteliği) güncel olarak devam etmekte midir? Sırbistan'ın küçük devlet davranışları nelerdir? Sırbistan küçük bir devlet olarak büyük, bölgesel ve küçük ölçekli aktörlerle hangi koşullarda ilişkiler kurmaktadır?

Bu sorulara cevap bulma amacı ile tezde niteliksel yöntem kullanmış, konuya dair daha çok Türkiye, Sırbistan, Avrupa ve Rusya kaynaklı olmak üzere literatür taraması yapılmış, çoğunlukla İngilizce ikincil kaynaklardan, makale, kitap, rapor ve internet sitelerinden yararlanılmıştır. İlaveten Dışışleri Bakanlıkları ile konuyla bağlantılı kurumların ve bölgesel örgütlenmelerin resmi söylemleri dikkate alınmıştır.

Tezin sonuç bölümünde kuramsal ve kavramsal tartışmaların ışığında Sırbistan'ın dış politika davranışlarına anlaşılmasına yönelik bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KÜÇÜK DEVLET YAKLAŞIMI

Devlet, belirli bir insan topluluğunun toprak bütünlüğüne bağlı olarak örgütlenmesiyle oluşturduğu tüzel bir varlıktır. Devlet, toplumu düzenleyen en önemli otoritedir. Modern devletlerin doğuşu on altıncı yüzyıldadır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yeni devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşıyla yeni devletlerin ortaya çıkışı artış göstermiştir, fakat asıl artış Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla olmuştur. Bu yeni devletlerin çoğu küçük devlettir. Günümüzde 200'den fazla devlet olduğunu kabul edersek (Birleşmiş Milletlerde kabul edilen ülke sayısı 193)¹ bu devletlerin büyük çoğunluğunun küçük devlet olduğu söylenebilir.

Küçük devletler ve küçük devletlerin dış politikaları Soğuk Savaş döneminde ilgi görmeye başlamıştır. Sömürge altındaki devletlerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla ortaya çıkan küçük devletler, uluslararası ilişkiler disiplininde yeni bir ilgi alanının doğmasına vesile olmuştur.

1.1. Küçük Devlet Çalışmalarının Tarihsel Gelişimi

Küçük devletlerin davranışlarını inceleme yönünde yapılan çalışmalar ilk olarak 'küçük devlet nedir' sorusuna verilen farklı cevaplar nedeniyle birbirinden ayrılmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde halen küçük devletin ne olduğuyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Çünkü küçük devlet çalışması yapan yazarlar, çalışmasının amacına yönelik farklı tanımlar geliştirmiştir. Tartışmaların genel boyutu, küçük devletlerin nasıl tanımlanması gerektiği ve devletin büyüklüğünün veyahut küçüklüğünün sınırının nasıl çizileceği, hangi ölçütlerin tanımlamada kabul edileceğiyle alakalıdır.

Uluslararası ilişkilerde küçük devlet olgusu ulus-devletlerin ortaya çıktığı 1648 yılındaki Westphalia Anlaşmasına dayanmaktadır. 1648 Westphalia Anlaşmasından 1919 Versay Anlaşmasına kadar olan süreçte devletler küçük, orta, büyük ve süper güçlü devletler olarak ifade edilmiştir ve her devlet şeklinin uluslararası ilişkilerde farklı rollerinin olduğu varsayılmıştır. Devletlerin büyüklüğünü belirleyen unsur ise

¹ Resmi üye devlet sayısı için bkz. < <https://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html> > (08.01.2019).

dış ilişkilerindeki tutumu olmuştur. Versay Anlaşmasından 1990'lı yıllara kadar olan süreçte ise Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya kıtalarında imparatorlukların parçalanması sonucunda küçük devletler oluşmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti'nin oluşumunda Avrupalı küçük devletler önemli rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise devletlerin büyüklüğü veya küçüklüğü askeri kapasitesine (sert güç) bakılarak tanımlanmıştır. Bu süreçte küçük devletler büyük güçlerin uydusu olarak da ifade edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise küçük devletlerin tanımında herhangi bir ortak fikir oluşmamıştır (Galal, 2020:41).

Küçük devletlerin dünya siyasetinde ilgi çekmeye başlamasının üç önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki, Birinci Dünya Savaşından sonra büyük imparatorlukların ortadan kalkması; ikincisi, İkinci Dünya Savaşının bitimiyle sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması ve sonuncusu ise Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması ile çok sayıda küçük devletin ortaya çıkmasıdır.

Küçük devleti tanımlamaya yönelik ilk çalışmalar ilk defa İkinci Dünya Savaşının bitimiyle ortaya çıkmıştır. Annette Baker Fox'un 1959 yılında yayınladığı *The Power of Small States: Diplomacy in World War II* adlı kitabı küçük devlet çalışmaları alanında öncü rol oynamıştır. Annette Fox, küçük devletlerin savaşta tarafsız kalmayı, büyük devletleri ikna ederek başarabileceğini ifade etmektedir.

1970'li yıllarda sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla dünya sahnesine çok sayıda küçük devletin çıkışı, küçük devletleri tanımlamaya yönelik çalışmaları arttırmıştır. Çalışmalarda ekonomik ve siyasal dayanaklara ağırlık verilmiştir. Ekonomistlere göre küçük devletlerin refah düzeyinin düşük olduğu ifade edilmiştir. Siyasal bakımdan ise küçük devletlerin dış politikada davranışlarının birbirine benzediği vurgulanmıştır.

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte 1980'li yılların sonunda küçük devlet nedir sorusuna verilen cevaplar değişmeye başlamıştır. Ticarete sınırların ortadan kalkmaya başlaması, Avrupa Birliği'nin genişleme süreciyle birlikte birçok küçük devletin birliğe üye olması küçük devletlere olan ilginin artmasına neden olmuştur.

1990'lı yıllarda küçük devletlerin uluslararası arenada varlığı artmaya başlamıştır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Avrupa'da yeni küçük devletlerin ortaya çıkması ve küçük devletlerin bölgesel entegrasyon çalışmaları Soğuk Savaş sonrasında küçük devletlerin incelenmesine yönelik ilgiyi arttırmıştır (Tür & Salık, 2017:6). Bölgesel

entegrasyon fikirleri küçük devletlerin uluslararası toplumun geri kalanıyla daha sıkı bir ilişki içerisinde bulunmalarını sağlayarak çıkarlarını korumak için önemli fırsatlar ortaya koymaktadır. Bölgesel konular üzerine yapılan çok taraflı anlaşmalar, küçük devletlerin bir araya gelerek kolektif çıkarlarını daha iyi destekleyebilecekleri bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Böylece küçük devletler ekonomik ve siyasi sorunlarının uluslararası camiada farkedilmesini ve bu sorunlara çözüm üretilmesini teşvik etmektedir (Schiff, 2002:12).

Küçük devletlere yönelik çalışmaların tarihini şematik olarak Tablo-1’de görebiliriz.

	1950-1980	1980-1990	1990-günümüz
Tarihi olaylar	Soğuk Savaş gerginliği, kolonizasyon sürecinin bitmesi sonucu küçük devlet sayısındaki artış	A.B.D. hegemonyasının azalması, küresel bağımlılığın artması	Soğuk Savaşın sonu, küreselleşme ve bölgesel bütünleşme, dağılmalar sonucu küçük devlet sayısındaki artış
Baskın Olan Uluslararası İlişkiler Teorisi	Realizm/Neorealizm	Neorealizm ve Neoliberal Kurumsalcılık	Rasyonalizm ve Sosyal Yapısalcılık
Küçük Devlet Konuları	Küçük devlet tanımı, büyüklük ve dış politika, güvenlik konuları, uluslararası	Küçük devletler ve ekonomik bağımlılık, kalkınma konuları	Avrupa bütünleşmesi ve küreselleşme sürecinde

	örgütlerde küçük ve mikro devletler		küçük devletler, etnik siyasi çatışmalar
--	-------------------------------------	--	--

Tablo 1. Kaynak: Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl, “Lilliputians in Gulliver’s World? Small States in International Relations”, Centre for Small State Studies, [http://www.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/swdocument/1008303/Lilliputia ns+Endanlegt+2004.pdf](http://www.hi.is/Apps/WebObjects/HI.woa/swdocument/1008303/Lilliputia%20ns+Endanlegt+2004.pdf), s. 13.

1.2. Küçük Devletleri Tanımlama Modelleri

Küçük devlet teorisinin genel kabul görmüş bir tanımı olmadığı için farklı farklı tanımlar üzerinden sorgulanmaya devam etmektedir. Her yazar kendi ideolojisi, metodolojisi ve kullandığı teorisine göre farklı tanımlar yapmaktadır. Küçük devletleri küçük devlet yapan unsurlar nelerdir? Bir devlet ne kadar küçük olursa küçük devlet olarak kabul edilir? Bu sorular tanımları şekillendiren başlıca sorulardır.

Bazı yazarlar tanımı fiziksel büyüklük (yüz ölçümü ve nüfus) olarak sınırlandırmıştır. Bazı yazarlar ise ülkenin sahip olduğu kaynakları da değerlendirmeye almıştır. Bir grup yazar da tanımı ülkenin gücüyle bağdaştırmıştır.

1.2.1. Niceliksel Yaklaşımlar

Niceliksel yaklaşımı benimseyen yazarlar tanımlarını sayısal verilere dayandırmaktadır. Bu sayısal veriler nüfus, gayri safi milli hasıla (GSMH), askeri harcamalar, coğrafi büyüklük vs. oluşmaktadır. Nüfus, en çok başvurulan kriter olmuştur. Çünkü nüfusun ne kadar değişiklik gösterip göstermeyeceği sayısal verilerle tahmin edilebilmektedir. Ayrıca nüfus ekonomik açıdan işgücü, askeri açıdan da savunma gücü olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi büyüklük ise sabit olması nedeniyle coğrafi büyüklük ne kadar büyükse üretimin de o kadar büyük olacağı anlamına gelmesi demektir. GSMH, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini anlamamızda önemli bir unsurdur. Askeri harcamalar açısından ise askeri harcamanın miktarı, ülkenin caydırıcılığı ve teknolojisi hakkında bilgi edinmemizi sağlar.

Niceliksel yaklaşımlar genellikle ekonomi ve siyasi bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Ekonomik açıdan en önemli gösterge GSMH olurken, siyasi açıdan en önemli gösterge

nüfus olmuştur. David Vital'ın ekonomi ve nüfus odaklı küçük devlet tanımı şöyledir (Vital, 1967: 42) :

- a) Ekonomik açıdan gelişmiş ise 10-15 milyon altı nüfusa sahip devlet
- b) Ekonomik açıdan gelişmemiş ise 20-30 milyon altı nüfusa sahip devlet

Vital'in tanımında hangi kıstaslar çerçevesinde devletleri gelişmiş ve gelişmemiş olarak ayırdığı belirsizdir.

Jean-Luc Vellut ise tanımını şöyle yapmaktadır (Vellut, 1967:254):

- a) Nüfus olarak 10-50 milyon arası
- b) GSMH olarak 2 milyon \$ ile 10 milyon \$ arası olan devletler küçük devlettir.

Tom Crowards, niceliksel yöntemi kullanarak çoklu değişkenlerle (nüfus, yüz ölçümü, GSMH) bu değişkenleri birlikte kullanarak tanımını yapmıştır. Devletleri büyüklüklerine göre mikro, küçük, orta-ölçekli, büyük ve çok büyük olarak kategorize etmiştir. Crowards incelediği 188 devletin 79'unun küçük devlet olduğunu iddia etmiştir. 1950li yıllardan 2000li yıllara kadar küçük devlet sınırlandırmaları için kullanılan nüfus eşik değerlerini liste halinde yayınlamıştır. 1950li yıllarda 10-15 milyon olan eşik değer, 1990lı yıllarda 1-1,5 milyona düşmüştür. Eşik değerinin düşmesini küçük devlet sayısındaki artışı ve devletlerin ekonomik büyümesine bağlamıştır (Crowards, 2002:160-173).

Michael Handel, Crowards gibi farklı değişkenler (nüfus, GSMH, yüzölçümü, askeri harcama, petrol rezervi, kişi başı GSMH) üzerinde durmuştur. Küçük devletlerin bu değişkenleri yeterince sağlayamadığını ifade etmiştir. (Handel, 1990:31).

Thorhallsson, 1 milyondan daha az nüfusa sahip olan devletleri mikro devlet olarak tanımlamıştır. Malta, Lüksemburg gibi devletleri 1 milyon nüfus sınırının altında kaldıklarından mikro devlet olarak değerlendirmiştir. Thorhallsson ayrıca AB üyesi ülkeleri de coğrafi büyüklük açısından değerlendirmiştir. Ona göre, coğrafi büyüklük bakımından değerlendirildiğinde Finlandiya beşinci büyük ülke konumunda olmasının yanı sıra Malta, Lüksemburg ve Güney Kıbrıs dışındaki devletlerin coğrafi büyüklüğü ile diğer geleneksel değişkenlerin büyüklüğü uyumlu değildir. Bu nedenle coğrafi büyüklük devletlerin davranışlarını öngörmeye yetersiz kalır (Thorhallsson, 2006: 9-12).

Dana Ott, nüfus büyüklüğünü kıstas olarak kullanıp 100.000-1,5 milyon arası nüfusa sahip olan devletleri küçük devlet olarak nitelendirmiştir. Ott'a göre nüfusun, genel kabul gören bir değişken olması ve dünya şartlarına göre dalgalı bir seyir izlememesi küçük devlet tanımını oluşturan en önemli sebeptir. (Ott, 2000:17-18).

1.2.2. Niteliksel Yaklaşımlar

Niceliksel verilere göre yapılan tanımlar küçük devletlerin davranışlarını yorumlamakta eksik kalmıştır. Eksikliği gidermek adına devletlerin niceliksel verileri önemli kabul edilip niteliksel verilerle birlikte tanımlama yapılmıştır. Niteliksel yaklaşımda devletlerin kendini ve diğerlerini nasıl gördüğü ön plana çıkmıştır. Bu noktada kritik olan nokta güç kavramıdır. Küçük devlet güçsüz devlet yani zayıf devlet olarak tanımlanmıştır. Zayıf devlet askeri açıdan yeterli kapasiteye sahip olmayan, güvenlik kaygısıyla büyük devletlerin yanında hayatta kalmaya çalışan devlet olarak kabul görmüştür. Robert Rothstein de tanımını bu yönde yapmıştır. Kendi güvenliğini sağlayamayan devlet diğer devletlerin yardımına muhtaç ve bu durum uluslararası aktörler tarafından kabul edilmiştir şeklinde tanımlamıştır. (Rothstein, 1968:29)

Robert Keohane ise tanımını sisteme dayandırmıştır. Küçük devletlerin tek başına ya da grup olarak uluslararası sistemi etkilemeyeceğini savunmaktadır (Keohane, 1969: 295-296). Devlet başkanlarının da bu sebepten ötürü sisteme göre hareket ettiğini ve uluslararası sistemde yerlerini böyle belirlediklerini dile getirmiştir.

Laurent Goetschel ise küçük devlet tanımını güç parametreleri üzerinden yapmaktadır. Goetschel gücü pozitif ve negatif olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Pozitif gücü, aktörün kendi isteğine göre diğerlerinin davranışlarını değiştirebilme yetisi olarak, negatif gücü ise diğer aktörlerin davranışlarını değiştirmesini engelleme yetisi olarak tanımlamaktadır. Tanımlardan yola çıkarak pozitif gücü etki, negatif gücü ise otonomi kavramlarıyla bağdaştırmıştır yani küçük devletlerin büyük devletlere göre daha güçsüz olduğunu, bu sebepten ötürü de etki ve otonomi eksikliğine sahip olduklarını ifade etmiştir (Goetschel, 1998:14-15). Goetschel'in tanımına göre, nüfus ve yüzölçümü bakımından büyük herhangi bir devlet, uluslararası olaylara karşı etkisiz olması onu küçük devlet olarak tanımlanabilir. Aynı şekilde nüfus ve yüzölçümü olarak küçük bir devlet, uluslararası olaylarda etkin bir devlet ise büyük devlet olarak tanımlanabilir.

Maass'a göre küçük devletler aynı koşullarda bulunsalar bile birbirlerinden farklı davranışlarda bulunurlar. Devlet büyüklüğü ile devletin davranış özellikleri birbirinden farklı değişkenler olabilmektedir. Büyük devletlerle küçük devletler arasındaki davranış farklılıklarının temelinde güç ya da kapasite yetersizliği yatabilir. Yine küçük devletlerin belli davranış özellikleri sadece kendilerine özgü olmayabilir (Mass, 2009: 77-79).

Heiner Hanggi'e göre bir devletin küçük ya da büyük olduğunu uluslararası sisteme ne kadar etki ettiğiyle alakalıdır. Uluslararası örgütlerle entegre olmuş uluslararası sistemde devletin büyüklüğü bu yapıya katılımıyla doğru orantılıdır. Örnek olarak İsviçre'yi veren Hanggi, İsviçre'nin AB üyesi olmaması nedeniyle AB'nin ekonomik gücünden yararlanamaması, uluslararası sistemde etkin olmaktan uzaklaştırdığını belirtmiştir (Hanggi, 1998:85).

Erling Bjol devletlerin birbirleriyle ilişkilerinden yola çıkarak tanımlama yapmıştır. Bjol, tek başına bir devlete küçük devlet tanımlamasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Bir devletin büyük bir devlete kıyasla küçük olacağını yani Belçika'nın, Fransa'ya göre küçük ama Lüksemburg'a göre büyük olarak nitelendirilebileceğini vurgulamıştır (Bjol, 1971: 29-30).

Thorhallsson, niceliksel ve niteliksel kriterleri birleştiren bir yaklaşım geliştirmiştir. Nüfus, toprak büyüklüğü, GSYH ve askeri kapasite gibi küçük devletleri tanımlamada kullanılan kriterlerin devlet büyüklüğünü tanımlamada kullanılması, küçük devlet davranışlarının öngörülmesini engellediğini ifade etmektedir (Thorhallsson, 2006:7-8).

Braveboy-Wagner'e göre, dış politika gücü, küçük devlet kavramının tanımlanması için daha geniş bir kapsam sunmaktadır yani güç uygulamanın boyutlarına ve imkanlarına vurgu yapmaktadır. Güç uygulanır olmakla birlikte etki kazanmada aktif çabaları da içermelidir. Bu durum yumuşak ve sert güç kullanımının imkanlarına dikkat çekmektedir. Küçük devletin gücü ekonomik temeller ve normatif düşüncelere daha çok dayanmaktadır. Küçük devletler ekonomik alanda çok gelişmişse (İsviçre, İsveç, Singapur) veya enerji kaynaklarına sahipse (Orta Doğu'daki petrol üreticileri) göreceli olarak bu devletlerin daha güçlü oldukları söylenebilir. Bazı küçük devletler (İskandinav devletleri) yumuşak güç kullanarak küresel ölçekte veya bölgelerinde diğer devletler üzerinde etki kurabilir (Braveboy-Wagner, 2010, 407-409).

Küçük devletler askeri güçten yoksun olarak algılanmaktadır. Güç ve kapasite eksikliklerine bakıldığında, küçük devletler askeri anlamda kendilerini korumak için ekipman kalitesi yüksek ordular kurmaktadır. Söz konusu ordular, hem nüfus hem de ekonomik kaynak eksikliği nedeni ile çok kalabalık değildir. Ekipmanlar son teknoloji ürünü ve caydırıcılığı yüksektir. Uluslararası ilişkilerde küçük devletlerin savunma planlamalarına veya sahip oldukları askeri araçlara önem verilmemiştir (Bennett, 2018:30). Küçük devletler, yeterli askeri kapasiteyi sağlama aşamasında ekonomilerinin boyutları, değişken ekipman maliyetleri vb. sorunlar ile karşılaşmaktadır. Küçük devletlerin askeri teçhizatlara sahip olma konusunda küresel terör eylemleri karşısında kendilerini savunabilmeleri için büyük devletler tarafından sağlanan silah ve maddi kaynak yardımlarından faydalanmaktadır.

Küçük devlet tanımının güç ekseninde yapılması küçük devlet tanımı ile zayıf devlet tanımının aynı olduğunu ifade eden yaklaşımların ortaya çıkmasına ve bunun sonucunda küçük devlet tanımında süregelen anlaşmazlığın daha da derin tartışmalara yol açmasına neden olmuştur. Bir devlet kendini büyük devlet olarak ilan ettiğinde büyük devlet de olamaz. Büyüklüğünün diğer devletler tarafından kabul edilmesi gerekir. Bu durum da devletin güç kapasitesini ve bunun uluslararası sistemde nasıl algılandığı konusunu gündeme getirmektedir.

1.3. Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde Küçük Devletlerin Dış Politikaları

Küçük devletlerin dış politikaları, küçük devletin tanımı kadar tartışmalı bir alana dönüşmüştür. Uluslararası ilişkiler kuramlarından realizme göre, uluslararası politikanın temel aktörü devlettir. Devletler güvenliğini sağlama, hayatta kalma ve egemenliğini devam ettirmek için ulusal çıkarları yönünde hareket ederler. Aktörlerin güç mücadelesine sahne olan uluslararası politika, çatışmalar ve savaşlarla doludur ve uluslararası sistem anarşik bir yapıdadır. Devletlerin öncelikli hedefe siyasi varlığını sürdürmektir. Küçük devletler anarşik uluslararası sistem içerisinde güvenlik kaygısıyla hareket ederler. Realistler, küçük devletleri uluslararası sistemin zayıf, etkisiz ve savunmasız aktörleri olarak kabul etmektedir. Aynı zamanda özellikle yeterli askeri güce sahip olmadıkları için küresel ölçekte bağımsız bir dış politika formüle edemeyeceklerini öne sürmektedir (Hey, 2003:5).

Büyük güçlere nazaran askeri kapasiteleri, diplomatik kabiliyetleri ve ekonomik güçleri yetersiz olan küçük devletler, dışarıdan gelebilecek her türlü baskı, müdahale ve işgale karşı savunmasızdır. Bu yüzden, küçük devletler yetersiz diğer aktörlere göre daha fazla güvenlik ihtiyacına sahiptirler (Vital, 1967: 87). Bazı küçük devletler güvenliğini sağlamak için büyük devletlerle ittifak kurar. Bazıları ise tarafsızlık politikası izler. Küçük devletlerin hangi faktörlerin etkisiyle böyle farklı davranışlar sergilediği sorusuna cevap verilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede odaklanılan faktörler iç ve dış faktörlerdir. İç faktörleri sıralarsak; rejim, toplumsal yapı, çıkar grupları, kurumsal yapı, liderler gibi dış politika belirleyicilerini söyleyebiliriz. Dış faktörler ise uluslararası sistem içerisinde küçük devletlerin bulunduğu konumdur. Büyük devletlere ve uluslararası aktörlerin politikaları çerçevesinde küçük devletler davranışlarını belirlemektedir.

Küçük devletlerin dış politikalarının ilk incelendiği çalışmalar realizm kuramının çerçevesinde güvenlik endişesi odağında yapılmıştır. Küçük devletler iç faktörlerden ziyade dış faktörlerin etkisiyle davranışlarını belirlemektedir. Realizme göre anarşik uluslararası sistemde küçük devletler büyük devletlerin yönlendirmesi ile hareket etmektedir. Yani küçük devletlerin bağımsız politikaları yoktur. Handel'a (2016: 3) göre uluslararası sistem küçük devletlere, bazı dış politika tercihlerini dayatır. Dolayısıyla küçük devletlerin dış politikası, esas itibarıyla büyük güçlerin dış politikaları tarafından belirlenmektedir. Rothstein, çalışmalarında küçük devletlerin güç dengesinde hayatta kalabilmek ve güvenliklerini sağlamak için büyük devletlerle ittifak kurma çabasına girdiğini anlatmaktadır (Rothstein, 1968:186-190).

Neorealizm, uluslararası sistemi kaos unsuruyla açıklamaktadır. Neorealizme göre kaotik uluslararası sistemdeki devletlerin göreceli statüsü ve maddi kapasitesi, dış politika davranışlarını anlamaya yardımcı olmaktadır. Küçük devletlerin dış politikalarını dış faktörler etkilemektedir. Küçük devletler hayatta kalma mücadelesi veren, büyük devletlere göre politika yapma alanının daha kısıtlı olduğu devletlerdir. Küçük devletler uluslararası sistemde gerçekleşen olayları etkilememekte sadece büyük güçlere göre davranış belirlemektedir. Neorealizm kuramının kurucusu olarak bilinen Kenneth Waltz, küçük devletlerin dış politikalarının büyük güçler arasındaki rekabete göre şekillendiğini öne sürmektedir (Waltz, 1979:184-185).

Hans Mouritzen, küçük devletlerin dış politikalarını bulundukları jeopolitik konumun etkisiyle belirlediklerini ifade etmiştir. Çevre teorisi yaklaşımını ortaya çıkaran Mouritzen, küçük devletlerin bulunduğu jeopolitik konumda çevresindeki büyük devletlerin arasındaki gerginliklerden etkileniş biçimlerini ele almaktadır. Küçük devlet büyük devletlerden biriyle ittifak kurabilir veya büyük devletlerden birinin etkisi altında hareket edebilir. (Mouritzen, 1991:218).

Küçük devletlerin davranışlarını tamamen dış faktörlere bağlayan yazarların dışında, bu devletlerin dış politikalarının iç faktörler (rejim, kurumsal yapı, toplumsal yapı, liderler, çıkar grupları vs.) etkisiyle şekillendiğini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Miriam Fendius Elman, küçük devletlerin dış politikalarını iç kurumların etkisi altında olduğunu vurgulamaktadır. Kurumlar, aktörlerin davranışlarının sınırlarını tarih boyunca belirlediği için politika tercihlerinde doğrudan rol almaktadır. (Elman, 1995:58).

Küçük devletlerin dış politika ve ittifak davranışlarını iç ve dış faktörler ekseninde inceleyenler arasındaki görüş farklılıklarını gidermek amacıyla Jeanne Hey iki faktörü de kapsayan bir yaklaşım ortaya koymuştur. Ülkelerin dış politikasını şekillendiren iç faktörlerin varlığına vurgu yapmıştır. Çalışmasında sekiz küçük ülkenin dış politika davranışlarına yer veren Hey, rejim güvenliği ve kalkınma seviyesinin üzerinde teorisini şekillendirmiştir. Demokrasisi gelişmeyen (Ürdün, Gambia vs.) veya demokrasisi yeni gelişmekte olan ülkelerin (Panama, Paraguay vs.) daha çok rejim güvenliğini sağlama amacıyla hareket ettiklerini, kalkınma seviyesi yüksek ülkelerin ise uluslararası ilişkilerinde etkinliğini arttırmaya yönelik davranış sergilediğini, kalkınma seviyesi düşük ülkelerin de yaşamlarını idame ettirebilmek adına hareket ettiklerini ortaya koymuştur. (Hey, 2003:189-194)

Küçük devletlerin dış politikaları davranışlarını etkileyen faktörleri inceledikten sonra dış politikada nasıl davranış sergilediklerini kısaca ifade etmek gerekirse, ilk olarak küçük devletler uluslararası faaliyetlere (askeri operasyonlara katılım, ekonomik yardım, uluslararası örgütlerin organizasyonları vs.) katılımda düşük bir profil sergiler. Çünkü küçük devletlerin kaynakları (para, personel, araç-gereç vs.) sınırlıdır. Maurice East bu konuya sayısal verileri göz önünde bulundurarak yaklaşmıştır. East'e göre yüzölçümü olarak büyük devletler ve ekonomik olarak gelişmiş devletler daha fazla

faaliyetlere katılırken, yüzölçümü olarak küçük devletler ve ekonomik açıdan küçük devletler uluslararası faaliyetlere daha az katılım sağlar. (East, 1973:564)

Küçük devletlerin büyük devletlere nazaran diğer ülkelerde diplomatik temsilciliklerinin sayısı azdır. Ticari faaliyetlerinin yoğun olduğu ülkelerde konsolosluk açmayı tercih ederler. Bu da daha çok kendi bölgesel çevresinde yoğunlaştığını göstermektedir. Aslında küçük devletler diğer ülkelerde temsilcilik açacak yeterli kaynağa (nitelikli personel sayısı, bilgi akışını sağlayacak iletişim ağı) sahip değildir. Bu durumda küçük devlet isterse dost olarak kabul ettiği bir ülkeye diplomatik ve konsolosluk ilişkilerini yürütmesi için anlaşma sağlayabilir. Dünyada bunun örneğini, Monaco ve Fransa arasında görmekteyiz. Fransa, Monaco'nun diplomatik ilişkilerini ve çıkarlarını gözeterek dış ilişkilerini yürütmektedir (Marleku, 2012:92). Ayrıca günümüz bilgi ve teknoloji çağında internette o ülkeye ait önemli bilgilerin, değerlendirmelerin ve çıkarlarının ifade edildiği bir site kurarak da insan ve para kaynağına ihtiyaç duymadan ilişkilerin yürütülebilme ihtimali değerlendirilmelidir. Sanal konsolosluklar ve büyükelçiliklerinde kurulmasıyla diplomatik ilişkiler yürütülebilir. Personelini başka ülkeye göndermeden, daha az maliyetle ilişkilerin yürütülmesi seçeneği dikkate alınmalıdır (Marleku, 2012:92).

Küçük devletler, dış politikalarında uluslararası örgütlerle birlikte hareket etmeyi tercih ederler. Uluslararası örgütlerin barışçıl çözüme yönelik arayışları, bir örgüte üye olunca küçük devletlerin kendini güvende hissetmesi örgütlerle işbirliğine yönelmelerini sağlamaktadır. Uluslararası örgütlerde küçük devletlerin dönem başkanlığı ve sekreterliği görevini üstlenmeleri küçük devletlere diğer devletlerin eylemlerini ve tercihlerini etkilemek adına alan oluşturmaktadır. Uluslararası kurumların çalışmalarına ve dönem başkanlıklarına katılmak, küçük devletlere bölgesel sınırlarının ve kapasitelerinin üstündeki faaliyetlerde yer almasına olanak sağlamaktadır. Uluslararası örgütlerde her devletin bir oy hakkı vardır ve bu da devletlerin eşitliğine işaret etmektedir. Bu eşitlik resmi olarak böyle olsa da uygulamada büyük devletlerin kendi çıkarları üzerine kararlar alınıp politikalar bu yönle şekillenmektedir. Örnek olarak Birleşmiş Milletler 'in beş daimi üye ülkesinin veto hakkına sahip olması nedeniyle BM Genel Kurulunda çoğunlukla alınmış kararın uygulanamamasını verebiliriz.

Anders Wivel küçük devletlerin uluslararası örgütlerle işbirliğinde güvenlik ikilemi yaşadıklarını öne sürmüştür. Küçük devletler güvenliğini bağımsızlıklarından ödün vermeden korumak isterken büyük devletlerin kararları üzerinde etkili olabilmek istemektedir. Uluslararası örgütler aracılığıyla bu şansı elde ederler fakat siyasi bağımsızlıklarından fedakârlık etme durumuyla karşı karşıya kalırlar. (Wivel, 2005:396). Bu durum uluslararası arenada etkili olmak için istemedikleri kararları uygulamalarına neden olurken, bağımsızlıklarını korumak için de uluslararası örgütlerden uzaklaşarak yalnız kalmalarına neden olabilecektir.

1.4. Küçük Devletlerin İttifak Davranışları

Küçük devletler büyük devletlere nazaran yeterli kaynaklara sahip olmadığı için uluslararası ilişkilere yön verme bakımından etkili değildir. Büyük devletler hem uluslararası politikalarda hem de bağımsızlıklarını korumada etkilidir. Küçük devletler ittifaklara ortak olmayı ya da tarafsız kalmayı tercih etmektedir.

İttifak, ortak çıkarı ve amacı paylaşan devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla birlikte hareket edeceklerini taahhüt ettikleri birliktelik olarak nitelendirebilir. Peki küçük devletleri ittifak kurmaya iten etmenler nelerdir? İlk olarak küçük devletler iç ve dış güvenlik ihtiyaçlarını sağlamak için ittifak kurmak ister. Küçük devletlerin amacı bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamak, ekonomik çıkarlarını korumak ve devam ettirmektedir. Bu amaçlar küçük devletlerin dış politika tercihlerinin temel dayanaklarıdır.

İttifaklar, çift taraflı (büyük güç & küçük güç, dengeli iki güç) ya da çok taraflı (birden fazla büyük ve küçük güçler) olabilmektedir. Stephen Walt, devletlerin dış tehditlere karşı güvenlik kaygısıyla ittifak kurduğunu vurgulamaktadır. Walt'un tehdit dengesi adını verdiği teorisinde; devletlerin öncelikli tehditlerine karşı diğer devletlerle ittifak kurmasına dengeleme (balancing), devletlerin tehdit oluşturan aktörle ittifak kurmasına takip etme (bandwagoning) şeklinde tanımlanmaktadır. Walt küçük devletlerin uluslararası sistemde tehditlere karşı kendilerini savunma kapasiteleri olmadığı için genellikle takip etme politikasını izleyeceklerini savunmaktadır (Walt, 1987:17-31). Böylece küçük devlet hem kendi güvenliğini garanti altına alırken diğer taraftan ulusal çıkarları ve dış politika hedeflerine ulaşmaya yönelik adım atmaktadır. Ayrıca Walt, küçük devleti tehdit eden gücün coğrafi olarak küçük devlete yakın olması ve ittifak kuracağı herhangi bir güçlü devlet olmaması durumunda küçük

devletlerin takip etme (bandwagonig) stratejisini izleme olasılığının artacağını ifade etmiştir (Walt, 1987:25-31). Eric Labs ise devletlerin ittifak oluştururken coğrafi yakınlığa ve uluslararası sistemde diğer devletlere de uygun olan ittifak seçeneğini kullandığını ifade etmektedir (Labs, 1992:385-386). Rothstein, küçük devletlerin büyük devletlerle ittifak kurmasının güvenliklerini korumada önemli olduğunu, hem büyük hem de küçük devletlerle birlikte kurulan karma ittifakın ise en iyi seçenek olduğunu vurgulamaktadır. (Rothstein, 1968:116-117).

Küçük devletler dengeleme stratejisi ile tehdit olarak algıladığı güçlü aktöre karşı doğrudan meydan okumak yerine askeri olmayan dış politika araçlarını kullanarak veya başka bir aktörle işbirliği sayesinde güçlü aktörün kendisine yönelik tehdit niteliği taşıyan davranışlarını engelleyebilmektedir. Küçük devlet bu aşamada askeri kapasitesini arttırarak ya da uluslararası kurumlarla hareket edip diplomatik araçları kullanarak tehdit oluşturan güçlü aktörü dengelemektedir. Ülkelerin birbirleriyle oluşturduğu stratejik ortaklık anlaşmaları da dengeleme yöntemlerinden biridir. Stratejik ortaklık ile ülkeler resmi olarak askeri bir ittifaka girmeksizin periyodik olarak gerçekleştirilen ortak tatbikatlara ve diğer faaliyetlere katılma imkanına erişmektedir.

Steven David, daha çok üçüncü dünya ülkelerine odaklanarak her yerde dengeleme teorisini ortaya koymuştur. Her yerde dengeleme teorisi, üçüncü dünya ülkelerinin karışık iç siyasi sistemiyle birlikte dış tehditlere karşı ayakta kalabilmek için her iki tarafı da birlikte dengelemesi anlamına gelmektedir (David, 1991:233-238). David böylece dış tehditlere karşı hareket edilirken iç faktörlerin göz ardı edilememesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Randall L. Schweller, devletlerin ittifak kurmasındaki nedenin tehdit veya tehlike temelinde şekillenmesinin aksine ödül ve menfaat sağlama olabileceğini ifade etmiştir. Devletlerin burada temel dayanağı çıkar dengesidir. Ödüllendirme sözü verilen devletin takip etme stratejisiyle hareket edeceğini vurgulamaktadır (Schweller, 1994: 75- 79).

Jeanne Hey de hem iç hem dış faktörlere vurgu yaparak ittifak oluşumunu incelemiştir. Hey üç analiz düzeyi ortaya koymuştur. Bunlardan ilki devletlerin güvenlikleri temelinde dış faktörlere olan savunmasızlığını içeren sistemik analiz düzeyidir. İkinci analizi ise iç faktörlere (nüfus, kültür, devlet oluşumu) odaklanan devlet analiz düzeyidir. Üçüncü ve son analiz düzeyi ise liderlerin ve dış politika yapıcılarının

etkilerine odaklanan bireysel analiz düzeyidir (Hey, 2003:186). Hey bu üç analiz düzeyinin birlikte ele alınıp küçük devletlerin ittifak davranışlarının incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Küçük devletlerin uluslararası sistemdeki gelişmelere karşı tarafsız kalmayı tercih etmesi de mümkündür. Askeri tarafsızlık, savaş ve çatışma durumunda savaşa dahil olmamak, barış durumunda da askeri ittifaklara katılmamak olarak açıklanmaktadır. Tarafsızlığı tercih eden devletlerin temel amacı otonomilerini korumaktır. Tarafsız devletler, çatışma tarafları arasında arabuluculuk yapmak, uluslararası konferanslara ve müzakerelere ev sahipliği yapmak gibi rolleri üstlenebilmektedir. Tarafsızlık politikasını izleyen küçük devletler bir ittifaka taraf olmayarak hem otonomilerini koruyup hem de kolektif güvenlik amacıyla kurulmuş askeri ittifaklarda yer alabilmektedir. Büyük devletler küçük devletleri ittifak kurmaya da zorlayabilmektedir. Büyük güçler arasındaki herhangi bir gerginlikten de en çok küçük devletlerin etkilendiğini söyleyebiliriz. Coğrafi olarak büyük güçler arasında yer alan küçük devletlerin tarafsız kalması karşılıklı olarak güvenliği sağlamak açısından önemlidir.

Küçük devletler, kapasiteleri bakımından büyük devletlere göre daha zayıf, kırılgan ve bağımlıdır. Ayrıca küçük devletler sınırlı etki ve çıkar alanına sahiptir. Küçük devletlerin kapasiteleri yetersiz olduğu için iç tehditlerle mücadelelerinde onların üstesinden gelebilmeleri zor olduğunda büyük devletlerin yardımına ihtiyaç duyabilmektedir. Küçük devletlerin temel amacı güvenlik ve otonomilerini korumak olmuştur. Bu sebeple tek bir senaryoya bağlı hareket etmediklerini görmekteyiz. Çünkü her küçük devletin dış politikası kendi ülkesinin coğrafi konumuna, iç faktörlerine ve uluslararası sistemin dinamiklerine göre değişkenlik göstermektedir

İKİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN'IN KISA TARİHÇESİ

2.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrasında Sırbistan

2.1.1. Sırp'ların Balkanlara Gelişi

Balkan halkları kabileler halinde göç ederek Balkanlara yerleşmişlerdir. Günümüz Sırbistan topraklarına Slav kökenli olan Sırp'lar 6. yüzyılda göç etmeye başlamıştır. Araştırmalara göre Slavlar Karadeniz'in kuzey ve kuzeydoğu kıyılarından Balkanlara akın etmiştir (Malcolm, 1999:47). Slavların Balkanlara göç etmesine neden olan etken, Avarlardır.² O dönemde Avarlar, Bizans İmparatorluğu için tehdit oluşturmaktaydı. Bunun nedeni Avarlar'ın Konstantinopolis'i (İstanbul) kuşatma çalışmalarıdır.

Sırp'lar genel olarak 8. - 12. yüzyılları arasında Bizans ve Bulgarların yönetimi altındaki topraklarda yaşamıştır. 1018 yılında Bizans İmparatorluğu'nun Bulgar Devletinin bağımsızlığını sonlandırmasını fırsat bilen Sırp'lar biri Zeta diğeri ise Rascia adında iki küçük devlet kurmuştur (Jelavich, 2020:19). Stefan Nemanja önderliğinde Rascia devleti genişlemeye başlamıştır. Nemanja, Karadağ, Kuzey Arnavutluk, Kosova'nın doğusu ve Kuzey Makedonya bölgelerini hakimiyeti altına almıştır. 1167-1196 yılları arasında devam eden Nemanja Hanedanlığı, Nemanja'nın kendi isteği ile çekilmesiyle son bulmuştur. II. Stefan babasından görevi devralarak 1227 yılına kadar görevini yerine getirmiştir. II. Stefan döneminde tüm Kosova egemenlik altına alınmıştır (Jelavich, 2020:20).

Sırp devleti Çar Duşan döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Duşan yönetimindeki Sırp devleti, Arnavutluk'un bütün güney bölgesini ve kuzey Yunanistan'ın çoğu bölgesini ele geçirmiştir. Sırp'ların ilerleyişi karşısında Bizans İmparatorluğu buna son vermek adına dönemin Bizans İmparatoru Kantakuzen Osmanlı'dan yardım istemiştir. Sırp'ların ilerleyişini durdurması nedeniyle de Osmanlı'ya 1352'de Çimpe Kalesini, 1354'te de Gelibolu'yu bırakmıştır (Pektaş, 2014:15). Duşan'ın ölümünden sonra yerine geçen Çar Uroş döneminde Sırp devleti parçalanma sürecine girmiştir ve bağımsız feodal beylikler ortaya çıkmıştır. I. Kosova

² Avarlar, 6. yüzyılın başlarında batıya doğru göç ederek Orta ve Doğu Avrupa'da görünmeye başlayan ve Büyük Macaristan Ovası'na yerleşerek Avar Kağanlığı'nı kurmuş. 9. yüzyıla kadar ayakta kalan, nüfusunun kökeni bilinmeyen Avrasya göçebelerinin oluşturduğu kabile topluluğudur.

Savaşında³ Sırp kumandan Lazar önderliğindeki Sırp Osmanlılara yenilmiştir ve bunun sonucunda Türklerin Balkanlarda ilerleyişi hızlanmıştır. Savaş sonrası Sırp prenslikleri oldukça etkisiz kalmış ve Macar Krallığı ile yakın temas kurmuşlardır. Türkleri Balkanlardan atma düşüncesiyle ilerleyen Macar Krallığı bir Haçlı ordusu oluşturmuştur. 1448 yılında II. Kosova Savaşı⁴ sonucunda Sırp toprakları ve Kosova Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti altına girmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda 1451 yılında II. Murat'ın ölmesiyle birlikte II. Mehmet tahta çıkmıştır. Önceliğini İstanbul'un fethine veren II. Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra Balkanlarda ilerlemenin zamanı geldiğini düşünerek Sırbistan üzerine harekete geçmiştir. II. Mehmet'in amacı Macarların elinde bulunan Belgrad'tan başlayarak İstanbul'a kadar devam eden ticaret yolunu ele geçirmek olmuştur. Sefer sonucunda Sırp kralının hazinesine el konmuştur. Sırp Osmanlı'ya haraç ödemesi ve Osmanlıların ihtiyaç duyması halinde Osmanlı ordusu içerisinde yer almaları yönünde anlaşma sağlanmıştır (Eroğlu, 2017:98). Daha önce kuşatılan fakat ele geçirilemeyen Belgrad, I. Süleyman döneminde fethedilmiştir. I. Süleyman Belgrad'ı fethetmek için sefere çıkmış ve Belgrad'ı tamamen ele geçirmiştir. Böylece Sırbistan Osmanlı İmparatorluğu'nun sancağı⁵ haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinde Sırp'larda 1789 Fransız ihtilalinin sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçilik akımından etkilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde isyan eden ilk azınlık olarak da kabul edilen Sırp'lara, Rusya ve Avusturya'nın desteğiyle isyan girişimlerinde bulunmuştur. Osmanlı'nın Balkanlarda etkisinin Ruslarla yaptığı savaşlar nedeniyle azalmasından dolayı savaş sonunda imzalanan anlaşmalar ile Sırp'lara birtakım imtiyazlar kazanmaya başlamıştır. 1829 Edirne Antlaşması ile Sırp prensliği Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir.

2.1.2. Sırbistan'ın Osmanlı'dan Bağımsızlık Kazanması ve Balkan Savaşları

1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı sonucunda imzalanan Berlin Anlaşması ile Sırbistan tam bağımsızlığını kazanmıştır. Bu anlaşmayla Balkanlarda toprak kaybeden Osmanlı

³ I. Kosova Savaşı: Sultan I. Murad önderliğindeki Osmanlı ordusu ile Sırp kumandanı Lazar Hrebelyanoviç önderliğindeki çok uluslu Balkan ordusu arasında 28 Haziran 1389 tarihinde yapılan muharebe.

⁴ II. Kosova Muharebesi: Sultan II. Murat önderliğindeki Osmanlı ordusu ile Macar kumandanı János Hunyadi önderliğindeki bir müttefik ordusu arasında yapılmış bir muharebedir. Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanmıştır.

⁵ **Sancak**: Osmanlı İmparatorluğu'nun idari yapılanmasına dair bir terim olan *sancak*, *Osmanlı Devleti'nde bir bölge veya gelir getiren has* anlamına gelir.

Devleti kaybettiği toprakları geri kazanmak için harekete geçmiştir. Diğer tarafta Balkan milletleri de kendi sınırlarını genişletme amacındaydılar. Osmanlı Devleti 1911 yılında başlayan Trablusgarp Savaşı ile zor zamanlar geçirmekteydi. Oluşmakta olan Balkan ittifakı fark edilememişti. Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ hükümetleri Osmanlı Devleti'ne karşı birleşerek 1912 yılında savaş ilan ettiler. 1. Balkan savaşı olarak adlandırılan bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti yenilgiye uğramıştır. Büyük devletlerin öncülüğünde ateşkes için görüşmeler yapılırken Osmanlı Devleti'nin iç işlerinde karışıklık ortaya çıkmış, darbe ile İttihat ve Terakki Fırkası hükümeti ele geçirmiştir.

İç işlerinde yaşanan sorunu Balkan devletleri fırsat olarak görmüşler ve savaşı tekrar başlatmışlardır. Üstünlük sağlayamayan Osmanlılar ile Balkan devletleri arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Midye-Enez hattı Osmanlı-Bulgar sınırı olarak kabul edilmiştir. Edirne, Trakya ve Dedeağaç Bulgaristan'a, Selanik, Güney Makedonya ve Girit Yunanistan'a, Kuzey ve Orta Makedonya Sırbistan'a, Silistre de Romanya'ya bırakılmıştır. Romanya Silistre'nin kendilerine verilmesini yeterli bulmamıştır. Ayrıca Sırbistan ve Yunanistan Bulgaristan'a bırakılan topraklara itiraz etmiştir. Balkan devletlerinin paylaşılan topraklar nedeniyle yaşadığı anlaşmazlıktan dolayı özellikle Bulgaristan'ın lehine olan topraklar yüzünden II. Balkan savaşı patlak vermiştir. Savaş sonucunda Osmanlı Devleti Edirne'yi Bulgaristan'dan geri almıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ arasında 19 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Anlaşması ile II. Balkan savaşı sona ermiştir.

2.1.3 Birinci Dünya Savaşı Dönemi

Birinci Dünya Savaşı, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun veliaht prensi Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından 28 Haziran 1914 tarihinde öldürülmesiyle Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle başlamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte Sırbistan hükümeti Belgrad'dan Niş'e taşınmıştır. Sırbistan hükümeti başbakanı Nikola Pasic 7 Aralık 1914'te Niş Deklarasyonu adıyla bir bildiri yayımlamıştır. Bildiride Sırbistan'ın savaşta amacının Avusturya – Macaristan hakimiyetinde olan Güney Slav halklarının özgürlüğüne kavuşmasını sağlamak ve Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek'i de kapsayan Güney Slav devleti kurmak olduğunu açıklamıştır (Özçelik, 2018:24). Alman, Avusturya ve Bulgar orduları Sırbistan'ı 1915 yılında ele geçirmiş olsalar da Sırlar büyük Sırbistan

idealinden vazgeçmemiştir. Korfu adasında Prens Aleksander öncülüğünde Sırp sürgün hükümeti kurulmuştur. Bu sürgün hükümetinin başbakanlığını Nikola Pasiç yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bazı entelektüel ve siyasetçiler Ante Trumbiç ve Frano Supilo'nun öncülüğünde Yugoslav Komitesi adıyla bir örgüt kurulmuştur. Bu örgütün amacı, Avusturya – Macaristan topraklarındaki Güney Slavların sorunlarını İtilaf Devletlerine bildirmek ve Yugoslavya devleti için propaganda yapmak olarak belirlenmiştir. İtalya'nın savaşa girmesiyle birlikte örgütün amacı İtalya'nın yayılmasını önlemek olmuştur (Jelavich, 2019:154).

İtalya'nın savaşta İtilaf devletlerinin yanında yer almasına neden olan ise imzalanan Londra Antlaşması'dır. Anlaşmayla birlikte İtalya'ya Güney Avusturya toprakları, Dalmaçya kıyıları, Arnavutluk ve On İki Adalar vaat edilmiştir. Bu vaatler İtalya'nın savaşta hedefini açıkça göstermektedir (Özçelik, 2018:26). İtilaf devletlerinin toprak vaadi Yugoslav Komitesi ve Sırp hükümeti tarafından endişeyle karşılanmıştır ve Korfu adasında görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonucunda Korfu Deklarasyonu yayımlanmıştır. Deklarasyonda Sırp, Hırvat, Sloven halklarının bağımsız, demokratik ve aynı zamanda siyasal, dinsel ve kültürel açıdan eşit şartlarda yaşayacakları bir monarşiden bahsedilmiştir. Korfu Deklarasyonu sadece üç halka (Sırp-Hırvat-Slovenya) hitap etmiş, Makedonlar, Karadağlılar, Arnavutlar ayrı bir halk olarak ifade edilmemiştir.

8 Ekim 1918'de Zagreb'de Sloven, Hırvat ve Sırp Ulusal Konseyi kuruldu. Konsey Hırvatistan, Bosna-Hersek, Dalmaçya ve imparatorluk içindeki diğer Güney Slav partileri tarafından kurulmuştur. Konseyin amacı, tüm Güney Slav halklarını bir çatı altında toplamak olmuştur (Kenar, 2005:41). Konseyin başkanı Sloven lider Koroseç, yardımcılarının biri Sırp, diğeri de Hırvat'tır. Hırvat Meclisi 29 Ekim 1918'de bağımsızlığını ilan etmiştir ve Sloven, Hırvat, Sırp Ulusal Konseyi'ne uluslararası ilişkilerde kendisini temsil etme yetkisini vermiştir (Jelavich, 2019:156). Aynı yıl Karadağ, Bosna-Hersek ve Voyvodina yönetimleri de Ulusal Konsey'e katılma yönünde karar almıştır. Konsey, savaş sonunda Avusturya-Macaristan ve İtilaf devletleri arasındaki görüşmelerde Avusturya-Macaristan topraklarındaki Güney Slavlarının haklarını destekleyeceklerini bildirmiştir. Ayrıca İtilaf devletlerine Sırbistan ile birleşme yönündeki isteklerini dile getirmiştir. Bu noktada hangi

politikaların izleneceği konusunda görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Trumbić liderliğindeki Yugoslav Komitesi ilk olarak Avusturya-Macaristan topraklarındaki birliğin sağlanmasını daha sonra Sırlarla birleşme aşamasına geçilmesini desteklemiştir. Birleşmenin hemen gerçekleşmesini isteyen gruplar yönünde Ulusal Konseyde karar alınsa da Hırvat Köylü Partisi lideri Stefan Radić bu görüşe karşı çıkmıştır. Konseyden bir grup heyet Belgrad'a Sırlarla görüşmek üzere gönderilmiştir. 1 Aralık 1918'deki görüşme sonunda Kral Aleksander Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulduğunu bildirmiştir (Jelavich, 2019:157). Krallık, Karayorgieviç Hanedanlığının yönetimi altında Sırp, Hırvat ve Slovenlerin vatandaşlık ve dinsel açıdan eşit olduğunu kabul etmiştir. Parlamenter monarşi şeklinde yönetilecek krallıkta meclisin halkın doğrudan seçtiği kişilerden oluşacağı bildirilmiştir (Özçelik, 2018:31). Ayrıca Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı Güney Slav halklarının bir araya gelerek kurduğu ilk devlet olduğu için krallığa Birinci Yugoslavya da denmiştir.

Sırp, Hırvat, Sloven (SHS) krallığında kurucu meclisin ortaya çıkması için geçici meclis oluşturuldu. Sırp egemenliğinin varlığı geçici meclisin oluşmasıyla birlikte hissedilmiştir. Sırp Radikal Parti'den Stojan Protić başbakan olmasının yanı sıra 20 bakanlıktan 13'ü Sırp temsilcilerden meydana gelmiştir (Özçelik, 2018:33). Kurucu meclis seçimlerinin ardından Sırp Demokratları ve Radikalleri tarafından yeni bir hükümet kurulmuştur. Başbakan ise Nikola Pašić olmuştur. Meclisin en temel görevi anayasanın hazırlanması olarak belirlenmiştir. Hükümetin toplantılarını Belgrad'da yapması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, ülke valiler tarafından yönetilen üç eyalete ayrılmıştır. Valilerin ataması kral tarafından yapılmıştır. Slovenya ve Hırvatistan dört eyalete, Dalmaçya ise iki eyalete ayrılmıştır (Jelavich, 2019:160-161). Sırların etkisinin daha fazla olduğu meşruti monarşi ile yönetilen krallıkta en çok muhalefeti Hırvatlar yapmıştır. Tek dil, tek millet adı altında oluşan SHS krallığı birlik beraberlik sağlayamamıştır. Krallık içerisindeki milletler tek bir çatı olma aidiyetini hissedememiştir. Sırlar büyük Sırbistan hayalinin gerçekleşmesi umuduyla ve bu topraklarda bağımsızlığı kendileri sayesinde başarıldığının düşüncesiyle Sırp egemenliğinin sürmesini, diğer milletlerin zamanla Sırplaşacağını düşünmekteydi. Hırvatlar ise federal özerk bir yönetim anlayışında yaşamaya alışkın olduklarından dolayı SHS Krallığının da federalleşmesini, Sırp etkisinden kurtulması gerektiğini düşünmekteydi. En büyük muhalefeti de Hırvat Köylü Partisi yapmıştır. 1923 yılında

Hırvat Köylü Partisi lideri Radić, Hırvatların federal yanlısı tavrına destek aramak için Sovyetler Birliği ile de görüşmüştür (Jelavich, 2019:164-165). Toplu mitingler düzenleyip şiddetli eleştirilerinin sonunda parti yasadışı ilan edilmiştir ve Radić hapse girmiştir.

Radić hapiste iken yapılan 1925 yılındaki seçimler sonucunda Radić hükümete koalisyon ortağı olmuştur ve Radić hapisten çıkmıştır. Nikola Pasić başbakan olurken, Radić kendi isteği doğrultusunda eğitim bakanı olmuştur. Radić özellikle kırsal bölgelerde yaşayan halka özel ilgi göstermiştir. Halkın iyi eğitim alması yönünde çalışmalar yaparken Hırvat dili ve kültürünün de yaygınlaşmasını amaçlamıştır (Sancaktar, 2010:36-37). Bu koalisyon uzun soluklu olmayı başaramadı ve 1926 yılında Pasić ve Radić'in hükümetten ayrılmalarıyla dağılmıştır. 1927 yılında yenilenen seçimlerde Sırp Radikal Partisi, Sırp Demokrat Partinin oyunu önemli ölçüde arttırması nedeniyle desteğe ihtiyaç duymuştur. Bu noktada Svetozar Radić liderliğindeki Sırp Demokrat Parti ile Stefan Radić liderliğindeki Hırvat Köylü Partisi "Demokratik Köylü Koalisyonu" adıyla birleşerek muhalefet cephesini oluşturmuştur. Siyasette değişen bu dengeler SHS Krallığı'nın sonunun yaklaştığının habercisi olmuştur.

1928 yılında mecliste artan yolsuzluk iddiaları, Hırvat Köylü Partisi lideri Radić'in hain olarak nitelendiren yazılar ve öldürülmesi gerektiğini iddia eden söylemlerin artması nedeniyle mecliste gerginlik durdurulamamıştır. Sırp Radikal Partisi milletvekillerinden biri mecliste Hırvat köylü partisi milletvekillerine ateş açması sonucunda Radić yaralanmış ve daha sonra vefat etmiştir. Bu gelişme sonrasında Hırvat milletvekilleri meclisi protesto ederek meclise gitmeme kararı almıştır. Federal bir hükümet sistemi kurulana kadar da bu eylemin devam edeceği bildirilmiştir (Özçelik, 2018:46-47). Devam eden gösteriler ve uzlaşmaya olan inancın az olması nedeniyle Kral Aleksander meşruti yönetime son verdi, meclisi dağıttı ve kendi diktatörlüğünü ilan etmiştir. Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'nın ismini de değiştirerek Yugoslavya Krallığı yapmıştır. Kral Aleksander'in diktatörlüğündeki dönemde ülkede çıkarılan kanunlara ve uygulamalara başta Sırlar tepki göstermiştir. Ayrıca 1929'da ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen büyük ekonomik buhranı halkın yaşam standartlarını daha da düşürmesi nedeniyle Kral Aleksander'a karşı tepkiler artmıştır. Kral'ın 1934 yılında bir Hırvat milliyetçi tarafından öldürülmesinin ardından Sırp-

Hırvat çatışması tekrar alevlenmiştir. 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle başlayan II. Dünya Savaşında 1941'de Almanya ve İtalya'nın Yugoslavya'yı işgal etmesi nedeniyle Yugoslavya Krallığı resmen yıkılmıştır.

2.1.4. İkinci Dünya Savaşı Dönemi

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Balkan devletlerinin meşgul olduğu içsel sorunlar iktidar mücadeleleri, ulusal bütünlük ve ekonomik kriz olarak ön plana çıkarken, bir yandan da Avrupalı büyük devletlerin çıkar çatışmalarının arasında kalmıştır. 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Ekonomi Buhranı, yıllarca süren savaş nedeniyle bozulan ekonomik yapıyı çökme noktasına getirmiştir. Toprak reformu ile toparlanmaya çalışan devletler Avrupa ülkelerinin ekonomisine yaklaşmadığı için başarılı olamamıştır. Ayrıca büyük buhran sonucunda ortaya çıkan toplumsal, ekonomik ve siyasi sonuçlar diktatörlük rejimlerinin tercih edilmesine neden olmuştur (Yürür, 2008:159). İtalya'da Mussolini, Almanya'da Hitler'in totaliter rejimleri en dikkat çeken örnekleridir.

Kral Aleksander'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Peter II reşit olmaması nedeniyle krallığın başına naip Prens Paul getirilmiştir. 1935 yılındaki seçimlerden sonra Prens Paul hükümeti kurma yetkisini Milan Stojadinoviç'e vermiştir. Stojadinoviç'e göre krallığa karşı en büyük muhalefet Hırvatlar tarafından yapılmaktaydı. Ülke içerisinde güven ortamı sağlanarak Hırvat sorununun çözüleceğine inanmıştır ve Hırvat sorununu kabul eden ilk Sırp siyasetçisi olmuştur. Aleksander döneminden kalan yasaların yürürlükte olması sorunun çözülmesini engellemiştir (Demir, 2017:66).

Stojadinoviç hükümeti ekonomik buhranın neden olduğu sorunları çözmek için Almanya ile yakın ekonomik ilişkiler kurmuştur. 1935 yılında İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesine karşı Milletler Cemiyeti'nin aldığı yaptırım kararına destek olarak Almanya ile ekonomik ilişkileri daha da arttırmıştır (Özçelik, 2018:46). Almanya ile artan ilişkiler Başbakan Stojadinoviç'te Alman hayranlığı oluşmasını sağlamıştır. Stojadinoviç'in Hitler'e olan hayranlığı naip Prens Paul'u endişelendirmiştir. 1938 seçimleriyle birlikte hükümeti kurma yetkisini Dragisa Cvetkoviç'e vermiştir. Cvetkoviç hükümetinin asıl hedefi Hırvat sorununu çözmek olmuştur.

Hitler'in silahlanmaya başladığını duyurmasının ardından Ren bölgesine asker çıkarması ve bütün Almanları bir çatı altında toplama ideası çerçevesinde hareket

edeceğini açıklamasının ardından ilk olarak Avusturya'yı ilhak etmiştir. Avusturya'nın işgali ile Almanya, Yugoslavya ve İtalya ile sınır komşusu olmuştur. Hitler hayat sahası uygulamasına 1939 yılında Çekoslovakya'yı işgal ederek devam etmiştir. Almanya'nın bu ilerleyişini İngiltere ve Fransa'nın da durduramaması Yugoslav Krallığına Hırvat meselesinin çabucak çözülmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Hırvat sorununu çözmek için görüşmeler 1939 yılının nisan ayında başlamıştır. 26 Ağustos 1939'ta uzlaşma sağlanmış ve Hırvatistan'a özerklik verilmiştir. Hırvatistan, Slovenya, Dalmaçya ve Bosna-Hersek'in bir kısmını kapsayan topraklara sahip olmuştur. Kendi meclisi ve kral tarafından atanan vali tarafından yönetilecekti. Dışişleri, ticaret, haberleşme ve güvenlik konularında Yugoslavya'ya bağlanmıştır (Jelavich, 2006:215). Anlaşma ile birlikte Hırvat Köylü Partisi'nin hükümete katılmasıyla birlikte Macek başbakan yardımcısı, üç Hırvat da bakan olmuştur (Sancaktar, 2010:50).

Hırvatistan'ın özerkliğini kazanmasının hemen ardından 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile II. Dünya Savaşı başlamıştır. 2 Eylül'de Yugoslavya tarafsız kalacağını ilan etmiştir. Yugoslavya'nın komşuları Macaristan, Slovakya, Romanya Mihver devletlerinin tarafına geçmiştir. Ekonomik sebepler nedeniyle Almanya'ya yaklaşan Yugoslavya, Almanya ile Mihver devletlerine katılma konusunda anlaşma imzalamıştır (Özçelik, 2018:52). Bu anlaşmanın imzalanmasından sonra başlayan protesto gösterilerinin sonunda darbe kaçınılmaz olmuştur ve Naip Prens Paul ve hükümet devrilmiştir. Kral, 17 yaşındaki Peter Paul, hükümet ise General Simoviç başbakanlığında oluşmuştur (Jelavich, 2019:248). Darbeden sonra Hitler yeni hükümetin hangi yönde hareket edeceğine bakmaksızın ülkeyi işgal etmeye karar vermiştir. 6 Nisan 1941'de Alman ve İtalyan birlikleri Yugoslavya'yı işgal etmiştir ve Yugoslavya yıkılmıştır.

İşgalin ardından ülkede kargaşa ve çatışma, ırkçılık ve din üzerinden artış göstermiştir. Katolik Hırvatlar, Sırlara ve Müslümanlara karşı şiddet uygulayarak Ustaşa⁶ hareketini başlatmıştır. Ustaşa hareketi ile sadece Sırlara ve Müslümanlara değil Yahudi ve Çingenelere karşı da etnik temizlik yapılmıştır. Bu olaylara karşın iki tane

⁶ 1929-1945 yılları arasında faaliyet gösteren Hırvat, faşist, aşırı milliyetçi örgüt. Üyeleri, yüzbinlerce Sırp, Yahudi, ve Roman asıllı insanı ve II. Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya'daki siyasi muhalifleri öldürdü. Genellikle kurbanlarına işkence etmeleri ve onların vücutları parçalama gibi acımasız ve sadist infaz yöntemleri ile tanınıyorlardı.

direnış örgütü Çetnikler ve Partizanlar ortaya çıkmıştır. Çetnikler, General Draza Mihailoviç önderliğinde oluşan Sırp hanedanı yanlısı gruptur. Partizanlar ise Komünist Parti lideri Josip Broz Tito öncülüğünde oluşup federatif Yugoslavya yanlısıdır. Direniş örgütleri işgal güçleriyle gerilla taktiğiyle savaşımıştır. Partizanların ve Çetniklerin birlikte savaşıması için birtakım görüşmeler yapılmıştır. Birlikte hareket edilirse işgalcilere karşı daha etkin mücadele edileceği ortak kanıydı. Partizanlar Alman ve İtalyan birliklere karşı etkili oldu ve İtalya'nın geri çekilmesiyle birlikte Partizanlar İtalya'nın mühimmatını ele geçirmiştir. Bunun yanı sıra partizanlar bir bölgeyi işgal ettikten sonra düzeni sağlamak adına komiteler oluşturmuştur (Jelavich, 2019: 283-285).

1942 yılında savaş devam ederken partizan grubunun liderleri bir araya gelip konferans düzenlemiştir. Bu konferansta Antifaşist Ulusal Kuruluş Örgütü (AVNOJ) kurulmuştur. Örgütün yürütme organı, Yugoslav Hükümeti olarak tanıtılmıştır. Tito bu organizasyonda silahlı kuvvetlerin başı olarak görev almaya devam etmiştir (Jelavich, 2019:286).

1945 yılında Tito başkan seçilmiş ve ülkeye tek partili sistemi getirmiştir. 1945-1980 yılları arasında Sosyalist Yugoslavya Federasyonu başkanlığı yapmıştır. Ayrıca Tito, soğuk savaş döneminde ayrıntılarını inceleyeceğimiz Bağlantısızlar Hareketinin öncüsüdür.

2.2. Yugoslavya Dönemi ve Sırbistan

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Tito, 1945 yılında yapılan seçimle birlikte cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kurucu meclis ilk olarak devletin adını Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Anayasada Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ'dan oluşan altı cumhuriyet ile Kosova ve Voyvodina'nın dahil olduğu özerk bölgeden meydana geldiği belirtilmiştir (Kamil, 2017:26). Slovenya hariç diğer cumhuriyetlerde nüfus etnik olarak homojen dağılmamıştır. Federasyonda birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla Yugoslav kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Tito yönetiminin Yugoslav kimliği altında etnik topluluklara eşit yaklaşımı etnik gerilimin oluşmasını önlemesi açısından önemlidir. Bir süre sonra ayrılıkçı düşünceler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkenin nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sırlar, ülkenin yönetiminin tamamen kendilerine geçmesi gerektiğini savunurken, ekonomik açıdan

güçlü olan Hırvatlar ve Slovenler diğer cumhuriyetlere yapılan yardımlar dolayısıyla kendi kaynaklarının azaldığını iddia etmiştir (Abazi, 2007:23).

II. Dünya Savaşı zamanında Nazi işgalinden SSCB'ye muhtaç olmadan kurtulan Yugoslavya kendine özgü politikalarla yoluna devam etmeye çalışması Stalin'in hoşuna gitmemiştir. Stalin'in düşüncelerini açıkça uluslararası medyada dile getirmesi ilişkilerin iyice gerilmesine sebep olmuştur. Komünist partileri bir araya getiren Kominform'dan Yugoslavya'nın ihraç edilmesi ilişkileri koparmıştır. Tito bunun üzerine yönünü değiştirmiş "Bağılantısızlık Politikası" adı altında ekonomik olarak Batı'ya yönelmiş, güçlü devletlerle dengeli bir ilişki kurmaya çalışmıştır (Kamil, 2017:30). Bağılantısızlar Politikası, Bandung ve Belgrad konferanslarında ortaya çıkmıştır. Bu hareketin öncüleri Tito, dönemin Hindistan başkanı Nehru ve dönemin Mısır devlet başkanı Nasır olmuştur (Işıklı, 1983:106). ABD ve Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki iki kutuplu sistemde bağılantısızlar hareketi, gücü değil demokratik tepkiyi temsil etmiştir. Bu hareket Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve iki kutup arasındaki gerilimin giderek artması nedeniyle etkili olamamıştır.

Tito dış politikada Bağılantısızlar politikası ile hareket ederken iç politikada ise özyönetimli sosyalizm politikasını geliştirmiştir. Bu politika halkın desteğini arkasına almak için fırsat olarak düşünülmüştür. Özyönetimli sosyalizm politikasına göre işçiler, çalıştıkları yerlerde yönetime katılacak ve kardan pay alacaktır (Kamil, 2017:33). Bu politika Yugoslavya'da "Pazar sosyalizmi"⁷ diye adlandırılan süreci başlatmıştır. Pazar sosyalizmi ile birlikte federasyon içindeki cumhuriyetlerin kendi pazarlarını oluşturmalarına ve halkın da içinde bulundukları cumhuriyetin çıkarlarını savunmasına neden olmuştur (Abazi, 2007:29). Milliyetçilik duygularının belirgin olarak ortaya çıkmasına neden olan bu ekonomik durum sonucunda Tito federasyonda azınlık durumundaki halklara ve mevcut cumhuriyetlere daha fazla yetki verme kararı almıştır.

Tito'nun 1980 yılında ölümü ile birlikte Yugoslavya Federasyonu yıkılış sürecine girmiştir. Tito'nun ölümünden sonra federasyonun dönüşümlü devlet başkanlığı yani altı cumhuriyet ve iki otonom bölge temsilcilerinin sırayla Federal Cumhurbaşkanı

⁷ Pazar sosyalizmi: sosyalist sistem içerisinde piyasa ekonomisi kurallarının işletilmesi ancak piyasanın kendi kuralları ile oluşmasına izin verilmeyip Komünist Partinin piyasayı denetlemesi.

olması şeklindeki süreç sonucunda cumhuriyetlerin görüş farklılıkları siyasi kriz ortaya çıkarmıştır. Ayrıca ekonomik olarak da gelişmiş ekonomiye sahip olan Slovenya ve Hırvatistan ile daha az gelişmiş cumhuriyetler arasında anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Pazar sosyalizminin ekonomik milliyetçiliği ortaya çıkardığını yukarıda belirtmiştik. Dağılma sürecinde bunun yansımaları ortaya çıkmıştır. Farklı etnik kökenden gelen, çeşitli dinlere mensup olan federasyon halkı otoritenin zayıflamasıyla birlikte eşitsizliklere (milli gelirden alınan pay gibi) ses çıkarmış, milliyetçilik ön plana çıkmaya başlamıştır. Milliyetçi akımın ilk örneği 1981 yılında Kosova’da yaşanan ayaklanmadır (Sannav, 2017:315).

Yugoslavya’nın dağılması federasyon içindeki halkların hiçbirinin dış tehdit altında olmadığı, buna karşın ekonomik bunalım yaşadığı dönemde gerçekleşmiştir. 1980li yıllar Yugoslavya için kıtlık içinde geçmiştir ve ekonomik gerileme federasyonun parçalanması sonucunu getirmiştir (Boniface, 1997:119). Ekonomik olarak gelişmiş ekonomiye sahip olan Slovenya ve Hırvatistan artık Yugoslavya federal bütçesine katkı sağlamak ve yoksul diğer cumhuriyetlere maddi katkıda bulunmak istememiştir.

2.3. Yugoslavya Sonrası Sırbistan Cumhuriyeti

1990 yılında Sırbistan’da yapılan seçimlerde Sırbistan Komünist Partisi lideri Miloseviç devlet başkanı olmuştur. Yaşanan ayaklanmaları Sırp kontrolündeki Yugoslavya ordusu bastırmaya çalışsa da 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Sannav, 2017:316). Slovenya ve Hırvatistan’dan sonra Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992 yılında Müslüman ve Hırvatların Bosna Hersek’i ilan etmesinin ardından Bosna Sırplarının ayaklanmasıyla iç savaş ortaya çıkmıştır ve 1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek bağımsızlığını kazanmıştır.

Kosova Kurtuluş Ordusu, Kosovalı Arnavutların bağımsızlığını ele alması için silahlı mücadele başlatmıştır. Mücadele iç savaşa dönüşmüş ve NATO 1999 yılında müdahale etmiştir. NATO’nun müdahalesi ile ağır yara alan Sırbistan, Kosova’ya müdahalesini durdurmuştur. Kosova’da UNMIK (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu) yaşam normalleşene kadar geçici hükümet olarak görevlendirilmiştir (Ülger, 2016:49).

2000 yılında yapılan seçimleri Miloseviç kaybetmiştir. Koştunitsa devlet başkanı olarak seçilmiştir. 2003 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kaldırılıp, Sırbistan-

Karadağ Cumhuriyeti adını almıştır. 2006 yılında da Karadağ, Sırbistan'dan ayrılmış, bağımsızlığını ilan etmiştir (Ekinci, 2014: 17).

2000 li yıllarla birlikte Sırbistan'da demokratikleşme ve batıyla yakınlaşma çabaları başlamıştır. 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Kosova'nın bağımsızlığını tanımayacağını açıklamıştır. Uluslararası Adalet Divanı'na kadar uzanan süreçte Kosova'nın bağımsızlığının hukuka aykırı olmadığına karar veren divanın kararından sonra Sırbistan, Kosova ile görüşmelere başlamıştır. Kosova'nın bağımsızlığının AB tarafından tanınması AB'ye üyelik sürecinde önemli bir basamak haline gelmiştir. Sırbistan 2012 yılı Mart ayında AB'den adaylık statüsü almıştır (Ekinci, 2017:17). Kosova konusu, Sırbistan'ın AB'ye üyelik süreci, ekonomik sorunlar vs. ülkenin gündemini oluşturan önemli meselelerdir. Bu konuları bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIRBİSTAN DIŞ POLİTİKASININ GELİŞİMİ

3.1 Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan Dış Politikasının İlk On Yılı

Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte dağılma sürecine giren Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde Sırbistan'da lider Miloseviç milliyetçi politikalar izlemiştir. Kosova ve Voyvodina'nın otonom özerkliğini kaldırmış, iki bölgenin yönetimini Belgrad yönetimine bağlamıştır. Mitingler düzenleyen Miloseviç, mitinglerde Sırp milliyetçiliğine vurgu yapmıştır. Yugoslavya Komünistler Birliği kongresinde Yugoslavya'nın konfederasyon şeklinde yönetilmesi teklifine Miloseviç'in karşı çıkması nedeniyle Yugoslavya'nın parçalanmasının habercisi olmuştur (Demir, 2017:317).

1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan ülkede yapılan seçimlerden sonra bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun üzerine Yugoslavya ordusu Slovenya ve Hırvatistan'a müdahale etmiştir. Avrupa Topluluğu (AT) ülkeleri savaşın sona erdirilmesini, diplomatik yollarla sorunun çözüleceğini, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının tanınacağını bildirmiştir. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının ardından Makedonya da herhangi bir çatışma olmadan bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992 yılında Sırbistan ve Karadağ Yeni Yugoslavya devletini oluşturmuştur (Sannav, 2017:316).

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içerisindeki Bosna-Hersek'in bağımsızlığı günümüzde de izlerini sürdüren bir savaşa sahne olmuştur. Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan gibi homojen bir etnik yapıya sahip olmadığı için zorlu bir iç savaş olmuştur. Bosna Hersek'in nüfusunun %43'ünü Bosnalı Müslümanlar, %31'ini Bosnalı Sırplar, %18'ini Bosnalı Hırvatlar oluşturmaktadır (Alp, 2017:113). Bosna'da savaş 1992-1995 yılları arasında devam etmiştir. Savaş Birleşmiş Milletler (BM)'nin müdahalesi ile sona ermiştir. 1992 yılında Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını AT ve ABD tanımıştır fakat bu süreçte iç savaş şiddetlenerek devam etmiştir. BM'nin müdahalesine kadar Sırplar tarafından Müslüman Boşnaklara, çocuklara ve kadınlara yönelik soykırım gerçekleştirilmiştir. Özellikle Srebrenitsa soykırımı Avrupa'daki en trajedik soykırım olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde Bosna Hersek hükümeti uluslararası aktörlere ülkenin bütünlüğünü korunması adına yardım talebinde bulunsa da BM, NATO, AT yaşanan olaylara sessiz kalmıştır. 1995 yılında savaşın sona ermesi adına ABD'nin öncülüğünde barış antlaşması görüşmeleri

hızlandırılmıştır. ABD’de bir araya gelen Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegović, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franyo Tucman ve Sırbistan Karadağ Cumhurbaşkanı Slobodan Milosević, Dayton Barış Anlaşmasını imzalamıştır.

Bosna – Hersek’in ardından dış politikada Milosević, Kosova sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Kosova, yıllar boyunca Sırlar ve Arnavutlar arasında paylaşılamamıştır. Kosova, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içerisinde Sırbistan’a bağlı özerk bölge konumunda idi. 1989 yılında Milosević Kosova’nın özerkliğini kaldırmasının ardından Arnavutlar 1991 yılında İbrahim Rugova önderliğinde Kosova Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir (Kara, 2017:264). Arnavutlar Yugoslavya içinde etnik olarak azınlık nüfusu oluşturmaktaydı. Sırların Arnavutları kontrol etme arzusu Kosova’yı iç savaşa sürüklemiştir. Kosovalı Arnavutların oluşturduğu Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO), 1998 yılı itibariyle silahlı mücadele başlatmıştır. Sırbistan buna karşılık sert müdahalelerde bulunmuş, etnik temizlik yapmıştır. Çatışmaların her geçen gün şiddetlenmesi uluslararası müdahaleyi gerektirmiştir. Savaş NATO’nun müdahalesi ile son bulmuştur. NATO 11 hafta boyunca hava müdahalesi ile Sırbistan’ı bombalamıştır. Ağır darbe alan Sırbistan, savaşı durdurduğunu bildirmiştir. Savaş sonunda Kosova’da BM Güvenlik Konseyi tarafından gönderilen barış gücü hem güvenliği sağlayacak hem de normal hayata geçişi sağlamak açısından sivil yönetimin kurulmasını sağlayacaktır (Yürür ve Taşdemir, 1999: 148).

Kosova’nın yapılanması döneminde Finlandiya eski başbakanı Martti Ahtisaari, Kosova’nın geleceği ile ilgili bir rapor hazırlamıştır (Ülger, 2016:167). Kosova bu raporu gerekçe göstererek 2008 yılında bağımsızlığını ilan ettiğini bildirmiştir. Kosova’nın tek taraflı bağımsızlık ilanını Sırbistan kabul etmemiştir.

3.2.Yakın Dönem Sırbistan Dış Politikasında Öne Çıkan Unsurlar

3.2.1. AB İle İlişkiler

3.2.1.1. AB’nin Batı Balkanlar Politikası

Avrupa Birliği (AB), Yugoslavya’nın dağılmasıyla ortaya çıkan ülkelerin olduğu bölgeyi Batı Balkanlar diye adlandırmaktadır (Fidan, 2017:26). Soğuk savaşın bitmesi ve Doğu blokunun dağılması AB’yi Balkan devletleri ile iyi ilişkiler kurmaya teşvik etmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde Balkanlarda yaşanan çatışmaların etkisinin tüm

Avrupa'yı olumsuz etkileyeceği endişesi ile Balkan devletlerine önem vermeye başlamıştır.

1990'lı yıllarda AB, Batı Balkan toplumlarının ekonomik ve demokratik dönüşümünü desteklemesiyle birlikte bütünleşme süreci aşamaları başlamıştır. İlk olarak 1995 yılında Fransa'nın önerisi ile ortaya çıkan Royaumont Süreci'dir. Royaumont Sürecinin içinde yer alan ülkeler, Sırbistan-Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek, Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, ABD, Arnavutluk'tur. Sürecin amacı, Dayton Barış Antlaşmasının uygulanmasını sağlamak olmuştur. Fakat, Balkanlarda komşuculuğun ve ilişkilerin gelişmesi istense de AB ülkeleri arasında bağımsız politika sürdürme çabası içinde olan ülkelerin olması nedeniyle süreç başarılı olamamıştır (Progonati, 2020:39).

Başarısız Royaumont Süreci'nden sonra 1996 yılında Bölgesel Yaklaşım adında yeni bir politika geliştirilmiştir. Bölgesel Yaklaşım'ın amacı, demokrasiyi teşvik etmek, ekonomik reformlarla birlikte ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve Dayton Antlaşmasının uygulanmasına yardımcı olmaktır (Progonati, 2020:39). Bu yaklaşım ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla ortaya çıksa da mali kaynakların etkili kullanılamaması nedeniyle başarılı olamamıştır (Bağbaşıoğlu, 2018:180).

1999 yılında NATO'nun Sırbistan'ı bombalaması AB'yi Balkanlar için ciddi bir adım atmaya teşvik etmiştir. 1999 yılı Haziran ayındaki Avrupa Konseyi toplantısında Güney Doğu Avrupa İstikrar Pakti çerçevesinde entegrasyon fikri ortaya çıkmıştır. Bu istikrar paktının amacı; çatışmaları önlemek, ekonomik kalkınmayı ve iyi komşuluk ilişkileri kurulmasını sağlamak, etnik çeşitliliği korumak, suç ve yolsuzlukla mücadele etmektir. Ayrıca bu pakt, üyelik kriterlerinin gerçekleştirilmesi için bir aşama olmuştur. AB, Ortaklık anlaşması olmayan ülkelerin entegrasyonu çabalarını geliştirmesine fırsat verirken aynı zamanda İstikrar ve Ortaklık Sürecine destek sağlamıştır (Progonati, 2020:40). Bölge ülkelerinin ekonomisi ve sosyal yapılarının zayıf olması bölgedeki sorunların temelidir. Bu yönüyle bölge ülkelerinin ekonomik olarak liberalleşmesiyle birlikte uluslararası ekonomiye adapte olması amaçlanmıştır. Paktın bir diğer amacı da Balkanların Avrupalılaşmasıdır (Bağbaşıoğlu, 2018:183).

İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP), 2000 yılındaki Zagreb Zirvesi'nde ortaya çıkmıştır. SAP, Royaumont Süreci ve Güney Doğu Avrupa İstikrar Süreci gibi tüm Güney Doğu Avrupa'yı kapsamamıştır. SAP, sadece Batı Balkan ülkelerini kapsamaktadır. İstikrar

ve Ortaklık Anlaşmaları, AB ile Batı Balkan ülkelerinin ilişkilerinin temelini oluşturan belgedir. AB, SAP ile Batı Balkan ülkelerini AB'ye entegrasyonunu amaçlamaktadır. Tüm Batı Balkan ülkeleri İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliği kapsamında ilk olarak SAP ile belirlenen koşulların gerçekleşmesi beklenmektedir (Progonati, 2020:42). SAP, bölgesel işbirliği, sivil toplumun gelişmesi, demokratikleşme ve devlet kurumlarının yapılanmasını içeren anlaşmalardır.

Bölgesel işbirliğini amaçlayan AB'nin güvenlik alanında ön plana çıkardığı bir çalışma olan Güneydoğu Avrupa Bölgesel Silahların Kontrolü, Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi (RACVIAC), 2000 yılında Hırvatistan'da ortaya çıkmıştır. RACVIAC'ın amacı, silahların kontrolünü sağlayan anlaşmaların eksiksiz uygulanmasını sağlamak, bölge ülkelerine bu konuda eğitimler verilmesi, işbirliği ve diyalogun geliştirilerek bölge ülkeleri arasında güven artırıcı ilişki kurmaktır (Bağbaşıoğlu, 2018:184). Kurucu üyeleri; Bulgaristan, Makedonya, Moldova, Arnavutluk, Sırbistan, Romanya, Türkiye, Yunanistan, Karadağ, Hırvatistan ve Bosna-Hersek, ortak üyeleri; Avusturya, Almanya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Danimarka, Hollanda, İngiltere, Macaristan, İtalya, İsveç, Norveç, İspanya, Slovenya ve Rusya, gözlemci üyeleri ise Polonya, ABD, Slovakya, Kanada ve Ukrayna'dır (Bağbaşıoğlu, 2018:184-185).

AB'yi Balkanlarda genişlemeye sevk eden faktörleri söylemek gerekirse ilk olarak Soğuk Savaş sonunda doğu bloğunun ve SSCB'nin Balkanlar üzerindeki tehdidinin ortadan kalkmasıyla, AB'nin bu boşluğu doldurmak istemesidir. Ayrıca, Balkan ülkelerinin AB'ye entegrasyonu ile birlikte Avrupa'da bütünleşme, tek bir Avrupa kimliğinin oluşacağı fikri de AB'yi genişlemeye teşvik etmiştir (Tüysüzöğlu, 2015:494). Balkan ülkelerinin AB'ye üye olmaları ile Avrupa daha güvenli bir bölge olacaktır. AB, müzakere süreci ile aday ülkelerde demokrasi ve temel özgürlüklerin gelişmesine, hukukun üstünlüğüne teşvik edecek, sınır aşan suçların etkisini azaltacaktır. Enerji, ulaşım, göç ve çevrenin korunması, iklim değişikliği gibi alanlarda işbirliği ve entegrasyon ile insan yaşamının kalitesini artırmaya olanak sağlayacaktır. Batı Balkanların entegrasyonu ile AB daha da zenginleşecektir. Büyük bir ortak pazar, yatırımcıları Avrupa'ya yönlendirecektir. Balkan ülkeleri arasındaki ekonomik,

kültürel farklılıklar azalacak, bir bütün şeklinde AB kimliği oluşmuş olacak ve AB'nin küresel siyasette rolünü arttıracaktır.

Özellikle 2011 yılında ortaya çıkan Arap ayaklanmaları sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan göçmen sorununa da Batı balkanlar çözüm olacaktır. Batı balkan ülkelerinde, örgütlü suçlar, kara para aklama, insan kaçakçılığı gibi suç oranları yüksektir. AB entegrasyonunda Batı balkan ülkelerinin bu sorunları önleyebilme kapasitesi önemli rol oynamaktadır.

AB'nin Batı Balkanlar politikasını etkileyen önemli faktörlerden biri de Balkanların stratejik konumu dolayısıyla enerji koridoru oluşturma fikridir. Ortadoğu'dan ve Türkiye'den geçen boru hatlarının Avrupa'ya girişi noktasında Batı balkanlar kapı görevi görmektedir. Böylece AB hem enerji güvenliğini sağlamış olacak hem de önemli ticari kanalları kontrol etmiş olacaktır (Tüysüzöğlu, 2015:495). AB, Rusya'nın bölgedeki değişen politikalarına göre hareket etme durumunda kalmaktadır. Rusya 2014 yılında Kırım'ı ilhak ettikten sonra Balkanlara yönelik politikalarını attırmıştır. Hem enerji arzı hem de yumuşak güç unsurlarıyla Balkan ülkelerine yönünü çevirmiştir. Buna karşın AB, bölge ülkelerinin üyelik hayallerini canlı tutmak amacıyla her yıl Balkan ülkelerinin liderleriyle bir araya geldikleri zirve toplantıları düzenlemeye başlamıştır. Zirvelerden ilki 2014 yılında Berlin'de toplanmıştır. Berlin Zirvesi olarak adlandırılan bu zirvelerde liderlerle birlikte ekonomi, altyapı konularında istişareler yapılmıştır.

Yıllar boyunca tarih sahnesinde çatışmalarla, etnik, dini farklılıklarla mücadele eden kaynayan kazan diye nitelendirebileceğimiz Balkanlar AB'ye entegre olmakla birlikte hem Avrupa için hem de küresel ölçekte olası çatışma riskini en alt düzeye indirecektir.

2018 yılında, muhtemel en erken genişleme tarihinin 2025 yılı olabileceği belirtilmesine karşılık Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un yakın gelecekte genişleme ihtimalinin olmadığından bahsetmesi Batı Balkan ülkelerinin üyelik umutlarını kırmıştır. AB, Batı Balkan ülkelerinin henüz üyelik için hazır durumda olmadıklarını söylerken, çözüm için bir plan da ortaya koyamamaktadır (Progonati, 2020:151).

3.2.1.2. Sırbistan'ın AB'ye Üyelik Süreci

Sırbistan'ın AB ile ilişkileri 2000'li yıllarda başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Sırbistan çok partili sisteme geçiş yapmıştır. Miloseviç'in 2000 yılındaki

seçimle devrilmesi Sırbistan'ı demokratikleşme çabalarının hızlanmasını sağlamıştır. Sırbistan 2003 yılındaki Selanik zirvesinde potansiyel aday ülke ilan edilmiştir (Kütük, 2019:58). 2005 yılında İstikrar ve Ortaklık Süreci müzakerelerine başlamıştır. Bu süreç ülkeyi AB'ne üyeliğe hazır hale getirmeyi amaçlamaktadır. İstikrar ve ortaklık sürecinde, AB ve Sırbistan arasındaki ticari ilişkiler artmıştır. Sırbistan malları AB ülkelerine serbestçe girebilmiştir.

Haziran 2006'da Karadağ tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Kütük, 2019:59). 7 Kasım 2007'de ise İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır (Karlık, 2014:130). 2009 yılı itibariyle de Schengen ülkelerine vizesiz seyahat etme hakkı verilmiştir ve Sırbistan AB'ye tam üyelik için başvurmuştur. 2011 yılında Avrupa Komisyonu Sırbistan'a aday ülke statüsü verilmesini uygun bulmuştur (Tüysüzöğlü, 2015:507).

AB'ye üyelik sürecinde Kopenhag Kriterlerinin uygulanmasının yanı sıra Sırbistan açısından savaş suçlularının tutuklanıp Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesine gönderilmesi yönünde yavaş hareket etmesi süreci yavaşlatmıştır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, BM tarafından kurulan ilk ceza mahkemesi olmakla birlikte Sırbistan, Kosova, Makedonya, Hırvatistan'daki çatışmalarda savaş suçu işleyenleri yargılamakla görevlendirilmiştir (Muri, 2019:86). Ayrıca 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı tanımamakta ısrar eden Sırbistan'ın AB ile görüşmelerini zorlaştırdığını ifade edebiliriz. 2011 yılında Srebrenitsa katliamının sorumlularından Ratko Mladic'in Uluslararası Adalet Divanı'na teslim edilmesi süreci olumlu etkilemiştir. Bu noktadan sonra AB Sırbistan'a Kosova ile ilişkilerinde diyalog sürecinin başlamasını önermiştir. Kosova ile görüşmelere başlamasıyla birlikte 2013 yılında, iki ülke arasında ilişkilerin normalleştirilmesi adına anlaşma imzalanmıştır ve bu adımla birlikte 2013 yılındaki AB liderler zirvesinde Sırbistan ile müzakerelerin başlaması yönünde karar alınmıştır (Muri, 2019:83).

2015 yılı itibariyle de açıklanan raporda Sırbistan'ın temel haklar ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü, cinsiyet eşitliği, yargı reformu, azınlık hakları konusunda daha fazla ilerlemesi gerektiği vurgulanmıştır (Öztartan, 2019: 81). Sırbistan AB'ye üye olmak adına gösterdiği çabaların sonucunda ilerleme kaydetmiş olsa da AB'nin istediği düzeyde değildir. AB'nin 23 üyesi Kosova'yı tanırken, 5 üyesi (İspanya,

Slovakya, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Romanya) tanımamaktadır. AB, bu nedenle Sırbistan'a Kosova'yı tanıma koşulu konusunda fazla ısrarcı olamamaktadır. Aday ülkelerin sınır problemlerini çözdüğü takdirde üye olabileceği öngörülmektedir.

2020 yılında AB, Sırbistan'dan askeri tatbikatlarını durdurmasını istemiştir. Sırbistan Savunma Bakanı Aleksandr Vulin'in yaptığı açıklamada, AB'nin bu isteğine karşın, askeri olarak tarafsız bir ülke olarak Sırbistan'a, politikalarına ve ekonomiye yapılan baskıların azalması ve son bulması adına askeri tatbikatları durduracaklarını ifade etmiştir (Sputnik, 2020).

Askeri savunmaya yönelik bir AB oluşturulması görüşü yaygın olmakla birlikte ABD'nin de bu konuda yükümlülüklerini üstlenmede istekli olmayışı AB'yi bu konuda çalışma yapmaya itmektedir. Bir aktörün uluslararası arenada kendini kabul ettirmemesine neden olan etken tehlikeye atılmama isteği, bütçe kısıtlamalarından daha fazla etkilidir (Boniface, 1997, 164-165). AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP), AB'nin önemli bir küresel aktör olarak rolünü göstermek açısından AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının bir parçasıdır. OGSP, kriz yönetimi, çatışma önleme ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması, siyasi, diplomatik, ticari ve ekonomik araçlar dahilinde krizlerin çözülmesini amaçlamaktadır. Sırbistan OGSP'ye katılarak, AB üye devletleri ile birlikte çalışmalarını artırmak ve ulusal askeri sanayi potansiyelini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

3.2.1.3. Sırbistan-Kosova Diyalog Süreci

Sırp ve Arnavutların kendi etnik kimliklerinin anavatanı olarak gördükleri Kosova, yıllar boyunca çatışmalara sahne olmuştur. Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesini Sırbistan kabul etmemiştir. Sırbistan'ın temel dış politika hedeflerinden biri de Kosova'nın bağımsızlığı konusunda taviz vermemektir fakat AB'ye üye olma koşullarından birisi de Kosova ile ilişkilerin normalleşip, Kosova'nın tanınmasıdır.

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın bağımsızlık kararına yönelik tavsiye görüşünü 2010 yılında açıklamıştır. Uluslararası Adalet Divanı'na göre uluslararası hukukta bağımsızlığını engelleyecek bir durumun söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Mahkeme, bağımsızlık ilanından sonra tanınmanın diğer devletlerin kararı olduğuna vurgu yaparak Kosova'nın tanınmasının yolunu açmıştır. Mahkeme kararına Sırbistan karşı çıkarken, Kosova'nın tanınmaması

için diğer ülkelere çağrıda bulunmuştur (Kıran, 2017:938). Sırbistan'ın çabalarına rağmen Kosova'yı günümüzde 117 ülke tanımaktadır. İlk tanıyan ülkelerin başında ABD, Arnavutluk ve Türkiye gelmektedir.

2008 yılında yaşanan ekonomik kriz ve bölgede yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle Batı Balkanların AB ile bütünleşme süreci duraksamıştır. Sırbistan-Kosova görüşmeleri ile bir canlanma olmuştur. AB, 2011 yılında Sırbistan'ı Kosova ile görüşmesi konusunda ikna etmiştir ve iki taraflı sınır geçişi konusunda serbestlik sağlanacağı konusunda anlaşma sağlanmıştır. 2013 yılında Kosova ve Sırbistan, Brüksel Anlaşması (İlişkilerin Normalleşmesini Yöneten İlk İlkeler Anlaşması) imzalanmıştır. Brüksel Anlaşması 15 madde içeren bir belge olmakla birlikte iki ülke arasındaki müzakerelerin temel yapısını oluşturmaktadır. Brüksel Anlaşması ile AB'ye üyelik müzakerelerini aksatacak eylemlerden kaçınılacağı, Kosova Sırpların yoğun yaşadığı bölgelerde belediyelere yetkiler verileceği kabul edilmiştir (Sannav, 2017:320). 2011-2013 yılları arasındaki bu süreçte Kosova-Sırbistan hattındaki bu gelişmeler nedeniyle Sırbistan'a AB tarafından adaylık statüsü verilmiştir.

Kosova – Sırbistan ilişkileri bir noktadan sonra tekrar bozulmaya başlamıştır. İlişkilerin gerilmesine neden olan sebepler; Kosova Anayasa Mahkemesi'nin Sırp Belediyeler Birliği'nin anayasaya aykırı olduğunu açıklaması, Kosova hükümetinin Kuzey Mitroviça'da bulunan Trepça madenlerini kamulaştırma girişiminde bulunması, Kosova'nın tek taraflı olarak düzenli ordu kuracağını açıklaması, Kuzey Mitroviça'nın önemli siyasi simgelerinden ve Kosova'lı Sırpların önde gelen temsilcisi Oliver Ivanovic'in suikasta uğraması ve Kosova'nın Sırbistan'dan ithal edilecek ürünlere yüzde yüz oranında gümrük vergisi uygulamaya başlamasıdır (Atakara, 2020:73).

2018 yılında gerçekleşen Balkan Zirvesi'nde Sırbistan'ın 2025'e kadar üyeliğe yetecek düzeyde ilerleme kaydederse aday olabileceği ifade edilmiştir. 2018 yılı ilerleme raporuna göre AB, Kosova ile ilişkilere tekrar vurgu yapmış, Kosova konusunda diyalog süreciyle müzakerelerin tamamlanmayacağını, yasal bağlayıcılığı olan bir anlaşma imzalanması gerektiği belirtilmiştir (Kütük, 2019:77). Kosova'da 2017 yılında yapılan seçimlerde başbakan olan Ramush Haradinaj'ı Sırbistan savaş suçlusu olarak nitelendirmektedir. Çünkü, Haradinaj eski Kosova Kurtuluş Ordusu komutanlarından biridir. Milliyetçi söylemleri nedeniyle diyalog sürecinin aksamasına

neden olmaktadır (Kütük, 2019:78). 2018 yılının sonlarında Kosova Başbakanı Ramush Haradinaj, Kosova ve Sırbistan arasındaki ilişkinin artık Avrupa liderleri seviyesinde görüşülmesi gerektiğini ifade etmiş, dönemin AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'yi diyalog konusunda başarısız olmakla suçlamıştır. Sırbistan'da liderlerin 2018 ve 2019 yıllarında Kosova'yı asla tanımayacaklarına ilişkin açıklamalarda bulunması AB'nin diyaloga ilişkin politika üretirken zorlandığını göstermektedir (Atakara, 2020:76-77).

Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin normalleşmesi adına AB arabuluculuğunda yürütülen inişli çıkışlı diyalog süreci hâlen sonuçlanmamıştır. AB'nin vaatlerini yerine getirmemesinin tarafların AB'ye olan inancını sarstığını ve diyalog sürecinde isteksiz davranmalarına neden olduğunu söyleyebiliriz. Trump yönetimi, Kosova ve Sırbistan arasındaki sorunların çözülmesi adına bölgeye özel temsilci Richard Grenell'i atamış ve iki ülke arasındaki ekonomik normalleşmeye öncelik vermiştir. Trump, iki ülke arasında sağlanacak ekonomik normalleşmenin siyasi ilişkileri de normalleştireceğini savunmuştur (Emin, 2021:2).

3.2.2. Rusya İle İlişkiler

3.2.2.1. Rusya'nın Balkanlar Politikası

Rusya'nın dış politikasında Balkanlar stratejik bir öneme sahiptir. Balkanlar, Rusya'yı Avrupa ile bağlayan bir köprü görevindedir. Rusya ve Balkan ülkeleri arasında dini, kültürel ve politik bağlar bulunmaktadır. Soğuk savaş sonunda SSCB'nin dağılmasıyla dünya siyasetinde Rusya ABD'yi başat aktör olarak yalnız bırakmıştır. AB ve ABD'nin balkanlarda aktif rol almasından rahatsız olan Rusya, tekrar etkisini arttırmaya çalışmıştır. Günümüzde nükleer bir süper güç olan Rusya, ekonomik, askeri alanda da gücünü kanıtlamıştır.

Rusya 18.yüzyıldan itibaren Balkanlarda etkin bir politika izlemiştir. 18. yy da Rusya'nın hedefi, Karadeniz'den Akdeniz'e ulaşmak ve Osmanlı'nın Boğazlardaki kontrolünü azaltmaktır. 19. yy da Balkanlarda Rusya'nın politikası, Osmanlı'dan ayrılan ulus-devletleri desteklemek şeklinde ilerlemiştir (Progonati, 2015:112). Yugoslavya'nın kurulmasıyla birlikte kendi bütünlüğünü ve kendi politikasını izleyen Yugoslavya ile Rusya'nın bölgedeki etkinliği azalmaya başlamıştır.

Rusya'nın balkan politikasında en önemli unsur Sırbistan ile olan ilişkileridir. Çarlık Rusya ve SSCB'nin Balkanlar politikasının hedefleri, Balkanlardaki Slav nüfusunu korumak, Boğazları kontrol etmek ve komünizmi yaymak olarak sayabiliriz. Bu hedefler doğrultusunda uygulanan politikalar başarısız olmuştur çünkü siyasi ve ekonomik koşullar üzerinde durulmamıştır (Progonati, 2015:113). Soğuk savaşın bitmesiyle Ortodoks, Slav kardeşliği politikası yerini diplomatik ilişkiler kurmaya yöneltmiştir.

Soğuk savaş sonrası göreve gelen Boris Yeltsin döneminde (1991-1999) Rusya, “yakın çevre” terimiyle tanımladığı Balkanlar, Avrupa ve ABD ile ilişkiler kurmasının gerekliliği ve bunun uluslararası arenada Rusya'nın etkisini gözler önüne serileceği yönünde politika izlemiştir. Fakat, Yugoslavya'nın parçalanma süreci ve 1999 yılındaki Kosova krizinde Rusya'nın olaylara dahil olmaması, batılı güçlerin (AB, ABD, NATO) bölgede aktif rol alması Rusya'nın etkinliğini azaltmıştır. NATO'nun Yugoslavya dağılma sürecinde Balkan ülkelerinde etki alanını genişletmesi ve Doğu'ya doğru genişleme ihtimalini Rusya kendi nüfus bölgesine müdahale olarak algılamıştır.

Rusya açısından Balkanlar önemli enerji sahalarındandır. Balkanlar ve Avrupa enerji ihtiyacının büyük kısmını ithal etmektedir. Rusya bu noktada önemli bir enerji kaynağıdır. Rus doğalgazının Avrupa'ya ulaşması Karadeniz ve Balkanlar üzerinden olmaktadır. Rusya'nın en büyük doğalgaz şirketi olan Gazprom, Sırbistan'da Sırbistan'ın en büyük enerji şirketi Naftna Industrija Srbije (NIS)'nin hisselerinden satın almıştır (Progonati, 2015:115). Gazprom kısa süre içerisinde Sırbistan'da tekelleşen gaz dağıtımıcısı konumuna gelmiştir.

SSCB döneminde Rusya'nın en önemli müttefiklerinden biri de Bulgaristan olmuştur. Fakat Bulgaristan NATO'ya üye olarak Rusya'dan uzaklaşmaya başlamıştır. ABD'nin Bulgaristan'da üs kurması da Rusya'nın Bulgaristan üzerindeki etkisinin yok olduğunun kanıtıdır. Askeri araç gereçlerini de ABD'den almaya başlayan Bulgaristan, AB'ye üye olmasıyla da yönünün Batı olduğunu göstermiştir. Bulgaristan'ın Karadeniz'e kıyısının olması AB'nin Karadeniz'e açılmış olduğunu da göstermektedir. Bu durum Rusya'nın da Karadeniz'deki etki alanını düşündüğümüzde oldukça kritik öneme sahiptir. 2008 yılında Bulgaristan'da Rusya yılı ilan edilmiştir. Rusya Devlet Başkanı Putin Bulgaristan'a resmi ziyarette bulunmuştur. İki ülke

başkanı da yaptıkları konuşmada, iki ülke arasındaki tarihi bağların kuvvetli olduğu ve iki ülkenin de birbirini kaybetmek istemediği, ilişkilerin devam edeceği vurgulanmıştır (Derman, 2017:568-569).

Rusya, 60 milyar varil petrol ve 48 trilyon metre küp doğalgaz rezerviyle dünyadaki en önemli enerji üreticilerinden biridir. Petrol ihracatında Suudi Arabistan'ın ardından ikinci sırada yer alırken, doğalgaz ihracatında ilk sırada yer almaktadır. AB ülkelerinin doğalgaz ihtiyacının yarısından fazlası da Rusya tarafından karşılanmaktadır (Derman, 2017:570).

2014 yılındaki Ukrayna krizi sonrasında Rusya, Batı Balkanlar'da AB'nin etkisini zayıflatmak için enerji ve ekonomi araçlarıyla bölgeye yönelmiştir. Ukrayna krizi, Rusya'yı Avrupa'ya olan enerji akışında alternatif güzergâhlar oluşturmaya yöneltmiştir. Batı Balkanlar'ın, Rusya için önemi bu açıdan bir kez daha ortaya çıkmıştır. Rusya, tarihsel ve kültürel bağları olan Sırbistan ile 2013'te ekonomik ve politik bağları pekiştiren Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması imzalayarak Sırbistan'da enerji sektöründe önemli yatırımlar yapmıştır (Homayer, 2015).

Rusya, 12-15 Kasım 2019 tarihleri arasında "Rusya-Balkanlar Zirvesi" düzenlemiştir. Zirveye katılan ülkeler Ukrayna krizinden dolayı AB'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımları, Karadağ ve Kuzey Makedonya'nın NATO'ya üye olmasını kınamıştır. Aynı tarihlerde Rus gazetesi "Novaya Gazeta" da yayınlanan "Rusya ve Balkanlar" adıyla yayınlanan raporda, Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Arnavutluk ve diğer ülkelerin Moskova'nın projelerine destek vereceğini, aynı zamanda medyanın etkisinin genişletileceği bildirilmiştir. Rapor, Rusya'nın Balkanlarda siyasi aktörleri destekleyerek etki alanı oluşturacağını vurgulamıştır (Progonati, 2020:100).

3.2.2.2. Rusya-Sırbistan İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sırbistan'da etkili olan çatışmalarda Belgrad'ı Rusya'nın desteği ile geri alan Sırbistan, 1948 yılında Tito'nun kendi sosyalizmini uygulayacağını açıklaması üzerine ilişkileri gerilmiştir. Yugoslavya Kominform'dan çıkarılmasıyla birlikte Batı endeksli politikalara yönelmiştir ve 1953 yılında Balkan Paktına, 1955 yılında Bandung Konferansına katılarak Bağlantısızlar Hareketi'ne öncülük etmiştir.

Stalin döneminde gerilen ilişkiler Stalin'in ardından göreve gelen Kruşçev ile düzelmeye başlamıştır. Kruşçev 'Barış İçinde Beraber Yaşama' yaklaşımı ile hareket

etmiştir (Akçapa, 2019:169). Tito'nun ölümünden sonra dağılma sürecine giren Yugoslavya'da Miloseviç önderliğinde izlenen milliyetçi politikalarda Rusya'ya güvenmişlerdir fakat o dönemde Rusya'da kendi iç sorunlarıyla mücadele ederken, Yugoslavya'nın dağılmasına etkin müdahale edememiş, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü desteklediklerini bildirmiştir.

Tomislav Nikolić 2012 yılında Sırbistan'da iktidara gelmiştir ve Nikolić'in Rusya yanlısı duruşu ile Rusya-Sırbistan ilişkileri hızla gelişmiştir. Rusya'nın bu dönemde Sırbistan'a maddi yardım miktarında artış olmuştur. İki ülke arasında 2013 yılında imzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, ticaret, güvenlik, teknoloji, bilim, uluslararası ilişkiler konularında işbirliğini kapsamaktadır (Akçapa, 2019:170). İki ülke arasında vize uygulaması kaldırılmıştır.

Rusya, Sırplarla ilişkilerini geliştirmek için Sırbistan'daki Rusya'nın çıkarlarını destekleyen kurumlara ve gruplara finansal yardımda bulunmaktadır. Örneğin, 2005 yılında Novi Sad ve Belgrad'da Russkiy Mir (Rus Dünyası) ve Uluslararası Ortodoks Birlikler Fonu'nun temsilciler ofisi açılmıştır. Belgrad'da Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün temsilciliği ve birçok Rus vakfı kurulmuştur. Rusya'nın Sputnik adlı medya kuruluşu da Sırbistan'da faaliyet göstermektedir (Akçapa, 2019:172).

Rusya Kosova'nın bağımsızlığı konusunda Sırbistan'ı desteklemektedir. Kosova Yugoslavya'da federe bir cumhuriyet olmadığı için Kosova'nın kendi kaderini tayin etme hakkının bulunmadığını savunmuştur. Kosova'yı devlet olarak tanımayacağını bildirmiştir. Kosova krizinde Sırbistan'ın AB ile yaşadığı anlaşmazlık Rusya ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Rusya, Kosova ve Sırbistan arasında bir anlaşma imzalanmasını istememektedir. Çünkü imzalanacak anlaşma Sırbistan'ın AB üyeliğini hızlandırmasının yanı sıra NATO üyeliğinin de önünü açacaktır. Fakat Rusya ilişkilerini göz önüne alırsak Sırbistan, AB ile müzakerelerinin devam etmesine rağmen NATO üyesi olmayı tercih etmeyip dengeli ilişkiler (Barış İçin Ortaklık programına⁸, özel tatbikatlara katılma) kurma yolunu tercih etmektedir.

Rusya ile Sırbistan askeri açısından da önemli bir stratejik ortaklık kurmuştur. Ortak tatbikatlar yapılmış, Sırbistan askeri teçhizatlarını da Rusya'dan sağlamaya

⁸ Barış İçin Ortaklık: NATO'nun iş birliği ve ortaklığa dayalı yeni [güvenlik](#) anlayışı. Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında güven oluşturmaya yönelik bir programdır. Program 10-11 Ocak 1994 NATO Zirvesinde(Brüksel) geliştirilmiş olup; 22 ülke programa dahil edilmiştir.

başlamıştır. AB'nin Ukrayna krizi nedeniyle Rusya'ya yaptırım uygulama kararına Sırbistan karşı çıkmıştır (Akçapa, 2019:186). 2013 yılında Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Tacikistan'ın üyeleri olduğu toplu bir savunma örgütü olan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nde Rusya'nın etkisiyle Sırbistan'a gözlemci statüsü verilmiştir.

Sırbistan Dışişleri Bakanı Aleksandr Vulin, ülkesini NATO üyesi olmayacağını, Rusya'nın dostu olarak kalmaya devam edeceklerini açıklamıştır. Vulin askeri tarafsızlık politikasını devam ettireceklerini, NATO üyesi olup başka bir küçük ülkeyi bombalamak zorunda kalmak istemediklerini vurgulamıştır (Balkan Postası, 2022).

Karadağ'ın NATO'ya üye olmasından sonra Rusya'nın Balkanlardaki tek müttefiki Sırbistan kalmıştır. Rusya ve Sırbistan, stratejik ortaklık anlaşması, serbest ticaret anlaşmasının yanı sıra Sırbistan'da faaliyet gösteren Rus bankaları ve Rusya'nın Sırbistan'a finansal yardımlarıyla da ilişkilerini geliştirmiştir (Akhiyadov, 2019:3). 2008 yılında Rusya ile Sırbistan arasında enerji anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile Rusya, enerji alanında Sırbistan'a gerçekleştirdiği ihracatını sağlamlaştırmıştır. Rus-Sırp ortak şirketinin/şirketlerinin kurulması kararlaştırılmış, Sırbistan iç piyasasında Rus etkinliğinin artırılması için yeni alanlar açılmıştır. Sırbistan'dan üçüncü ülkelere enerji kaynaklarının sevkiyatının gerçekleştirilmesi konusunda onay alınmasıyla Rusya Balkanlar'a açılmak için önemli bir fırsat elde etmiştir (Askeroğlu, 2016).

Sırbistan, Rusya'nın öncülüğünde 2019 yılında Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılmıştır. Rus gazetesi "Novaya Gazeta" Sırbistan'ın birliğe katılımını, AB üyeliğinden hayal kırıklığına uğrayan Balkan ülkeleri dış politikada Rusya dahil olmak üzere uluslararası aktörlerle işbirliği halinde olması gerektiği şeklinde yorumlamıştır (Progonati, 2020:106).

3.2.3. ABD İle İlişkiler

3.2.3.1. ABD'nin Balkanlar Politikası

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan Balkanlardaki çatışmalar, ABD'nin Körfez Krizi ile ilgilendiği zamanlara denk gelmiştir. 1991 yılında Körfez krizinin bitmesiyle ABD, Balkanlardaki olaylara hemen müdahil olmamıştır. ABD, konunun Avrupa'nın sorunu olduğu gerekçesiyle AB'nin konuya müdahil olması gerektiğini ifade etmiştir. AB'nin krizi çözmemesi ABD'nin önünü açmıştır. ABD için

Balkanlar, Orta Doğu ve eski Sovyet Cumhuriyetleri kadar önemli stratejik bir bölge olmadığı için de ABD beklemede kalmayı tercih etmiştir (Arı ve Pirinççi, 2011:4).

ABD'nin Balkan politikası, Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından Balkanlarda Sovyetler Birliği'nin mirasını ortadan kaldırarak doğacak boşluğu doldurmak olmuştur. ABD'nin Balkan stratejisi Rusya'nın Balkanlar üzerindeki etki alanını sınırlayıp ortadan kaldırmak temeline dayandığından AB'nin doğuya doğru genişlemesine destek vermektedir. ABD ayrıca bölgede ABD yanlısı yönetimler oluşmasını destekleyerek, AB dışında başka bütünleşme çabalarının oluşmasını engellemek yönünde politika izlemektedir.

1992 yılındaki ABD seçimlerinde Bill Clinton'un başkan seçilmesiyle birlikte ABD dış politikası, Balkanlarda yaşanan çatışmalara direkt müdahil olmaktan kaçınılacağı, güvenli Avrupa'nın oluşması, Amerikan mallarının Avrupa pazarında serbestçe dolaşması ve Avrupa'da demokrasi ve özgürlüklerin gelişmesinin temel hedefleri olacağı yönünde şekillendirilmiştir (Arı ve Pirinççi, 2011:5). Bosna'da savaş başladığında uluslararası toplumun da savaşa karşı ortak bir tutumu olmamıştır. Avrupa Topluluğu ortak bir tavır sergilemeye çalışsa da üye ülkelerin kendi politikaları ortak tavrı engellemiştir. BM'de ise Bosna'ya askeri müdahale seçeneği konusunda anlaşma sağlanamamıştır. Fakat BM, uçuşa yasak ve güvenli bölgeler oluşturulmasını, bu bölgeleri korumak amacıyla da NATO'ya havadan müdahale yetkisi Güvenlik Konseyi kararıyla verilmiştir (Bağbaşıoğlu, 2018:130). BM tarafında güvenli bölge ilan edilmesine rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen en büyük kıyım olan Srebrenitsa Katliamı, BM barış gücünün yetersizliğini ortaya koymuştur. Bosna'da Müslümanlara yönelik temizlik ve Batı dünyasının buna sessiz kalmasının bölgede İslami akımları artıracığına yönelik düşünceler de ABD'nin Bosna'ya müdahale seçeneğini hızlandırmıştır (Kayalak, 2012:96-97). Sırpların Boşnaklara uyguladığı etnik temizlik nedeniyle NATO'nun bölgeye gönderilmesine öncülük etmiştir. Ayrıca etnik temizlik olaylarının savaş suçu ve insan hakları ihlali sayılması nedeniyle de Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'nin kurulmasını desteklemiştir. Bosna Krizinde çatışmaların azalmaması, şiddetini her geçen gün arttırması nedeniyle ABD, Richard Holbrooke isimli özel bir temsilci görevlendirmiştir ve barış görüşmelerinin yapılmasına öncülük etmiştir.

Holbrooke'nin müzakerelerinin ardından 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile kriz çözülmüştür.

Bosna krizinde Clinton müdahaleden önce, Müslümanlar ve Hırvatlar arasındaki çatışmaları durdurup, Sırlara karşı birlikte hareket etmeleri konusunda Müslümanları ve Hırvatları ikna etmiştir. Müslümanlar ve Hırvatlar 1994 yılında Washington Anlaşmasını imzalamıştır ve Bosna-Hırvat Federasyonu kurulmuştur (Kayalak, 2012:104).

Bosna krizini çözüme kavuşturan ABD, Avrupa'nın krizi çözme ve krize güç unsurlarıyla müdahale etme konusunda yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu da Avrupa'da yaşanabilecek ileriki krizlerde de ABD ve NATO olmadan çözüm sağlanamayacağını göstermiştir (Davutoğlu, 2014:295).

Bosna krizinin çözümünün üzerinden çok geçmeden Kosova krizi ortaya çıkmıştır. Miloseviç'in Kosova'nın özerkliğini kaldırması, milliyetçi söylemleri ve Kosova'ya baskıları sonucunda Kosova Kurtuluş Ordusu aktif direnişe geçmiştir. Kosova'da çatışmalara ABD Bosna krizine nazaran daha erken müdahil olmuştur. Kosova krizinde, çatışmaların tüm Avrupa'ya yayılma riski, Bosna krizinde gördüğümüz krizin Avrupa tarafından çözülememesi nedeniyle ABD'ye başvurulması, Kosova sorununun Sırlar lehinde çözümlenmesinin yaratacağı Balkanlardaki Rus etkisinin önlemek amacıyla ABD krize müdahale etmiştir. Ayrıca, Sırları uluslararası toplumdan izole edilmesini sağlamak ve Yugoslavya'ya silah ambargosu uygulamak seçeneklerini devreye sokmuştur (Kayalak, 2012:138).

BM Güvenlik Konseyi'nde Kosova'ya müdahale seçeneği ortaya atıldığında Rusya ve Çin bu seçeneği veto etmiştir. Kosova'ya ABD'nin müdahalesi veya ABD'nin askeri ayağı olarak nitelendirdiği NATO'nun müdahalesini Rusya kendisine tehdit olarak algılamaktaydı. ABD'nin BM aracılığıyla müdahale edememesi, ABD'yi NATO'ya yönlendirmiştir. Kosovalılara ve Sırlara sunulan anlaşma metnini Sırların kabul etmemesi nedeniyle müdahaleden başka seçenek kalmamıştır. NATO, Sırbistan'a hava müdahalesinde bulunmuştur. Ağır, yıkıcı bu müdahalenin ardından taraflar anlaşmaya varmıştır. BM barış gücünün Kosova'da hayat normale dönene kadar varlığını sürdürmesi planlanmıştır. 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle de Kosova'yı ilk tanıyan ülke ABD olmuştur.

Kosova'nın müdahalesi NATO'nun başka bir ülkenin iç politikasına müdahale olarak nitelendirilebilecek bir operasyon olmuştur. Zira ABD kuvvet kullanılması için Sırbistan'ın kendi vatandaşları arasında etnik ayrımcılığa dayalı eylemler gerçekleştirmesi argümanını kullanmıştır. Bu müdahale uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçlar ve bölgesel güç dengelerinde yarattığı etkiler açısından tartışma yaratmıştır (Bağbaşıoğlu, 2018: 159) .

Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ABD, Soğuk Savaş boyunca içinde olamadığı coğrafyaya insani müdahale algısıyla girmiştir. NATO'nun da bölgesel ve küresel etkinliğini arttırmasına zemin hazırlamıştır (Işık, 2017:527-528).

Kosova müdahalesindeki hedefin sadece insani yıkımı önlemek olduğunu söylemeyiz. Miloseviç'in saldırgan politikalarının önlenmesi ve sahip olduğu askeri gücü kontrol altına almak da müdahalenin arkasındaki nedenlerden biridir. Yugoslavya'nın o dönemde Avrupa'nın önemli askeri güçlerinden biri olması ABD'yi NATO aracılığıyla Avrupa'da etki alanını genişletmesini sağlamıştır (Davutoğlu, 2014:299).

Kosova müdahalesinin ardından dönemin ABD Başkanı Clinton, Bulgaristan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Bulgaristan'ın NATO üyeliği gündeme gelmiştir ve ABD, Bulgaristan'a mali yardım yağacağı sözünü vermiştir. Clinton, Balkanlarda serbest piyasa ekonomisi ve demokrasinin varlığının önemine de dikkat çekmiştir. Demokratik bir Bulgaristan ile Rusya müttefikli Bulgaristan'ı yanına çekmeyi amaçlamıştır (Işık, 2017:530).

2000 yılında göreve gelen ABD Başkanı G.W. Bush, Clinton'un aksine daha saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. 2001 yılında ikiz kulelere yapılan saldırıların da etkisiyle Bush ilgisini Ortadoğu'ya ve terörle mücadele yöneltmiştir. Seçim kampanyaları sırasında Bush'un danışmanı olan Condeleezza Rice, Bush yönetimiyle birlikte ABD'nin Balkanlardan askerlerinin çekmeyi planladığını ifade etmiştir. İkiz kule saldırılarından sonra da ABD Balkanların sorumluluğunu AB'ye vermiş ve bölgenin AB'ye entegrasyonunun Balkanların güvenliğini sağlamak açısından önemli olduğu öne sürülmüştür (Uzgel, 2013:691).

2003 yılında Irak'a giren ABD'ye Balkan ülkelerinden Bulgaristan, Makedonya, Hırvatistan ve Arnavutluk, Afganistan ve Irak operasyonlarında askeri destek sağlamışlardır (Işık, 2017:531). Bush döneminde ABD, Kosova ve Bosna'dan askerlerinin çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü ABD daha çok çıkarları

doğrultusunda hareket etmeli, barış koruma ve insani müdahale söylemlerini geride bırakması gerektiğini vurgulamıştır.

2007 yılında Bush'un Balkanları ziyaretinde ABD'ye Irak ve Afganistan'daki operasyonlarında destek veren ülkelere (Arnavutluk, Bulgaristan) gitmiştir. Bulgaristan'da NATO üssü bulunması nedeniyle stratejik önemini pekiştirmek için ziyarette bulunmuştur.

Obama döneminde ABD, Clinton dönemindeki gibi müzakereci yöntemlere başvurmayı tercih etmiştir. Saldırgan tutum sergileyen Bush yönetiminin ABD'yi yalnızlaştırmasının ülkeye dış politikada zarar verdiği vurgulanmıştır.

3.2.3.2. ABD-Sırbistan İlişkileri

ABD, Kosova müdahalesinin ardından 2000'li yıllarda Sırbistan'ın öneminden dolayı, Sırbistan'da reform sürecinin başlatılmasını ve Sırbistan'ın uluslararası topluma entegre olmasını desteklemiştir. İlk olarak Kostunica'nın başkanlığa seçilmesiyle birlikte yavaş yavaş dönüşüm süreci başlatılmıştır. Sırbistan'ın Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yıllarca savaşmış olması ekonomisini bitme noktasına getirmiştir (Uğrasız, 2004:299).

Kosova konusunda 2007 yılında BM Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari'nin hazırlayıp BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu plana göre, Kosova'ya uluslararası gözetim altında bağımsızlık verilmesi ve azınlık haklarının korunması vurgulanmıştır. ABD, Sırbistan'ın bu süreci desteklemesi dahilinde Sırbistan'ın AB ve NATO'ya dahil olması konusunda etkili olacağını vurgulamıştır. Sırbistan ise Kosova üzerinde Sırbistan egemenliği konusundan geri dönüş yapmayacaklarını, en fazla Kosova'nın özerkliğini kabul edebileceklerini bildirmiştir (Kayalak, 2012:167).

Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle ABD-Sırbistan ilişkileri gerilmiştir. ABD Kosova'yı ilk tanıyan ülke olmuştur. Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkelerle diplomatik ilişkilerini minimum düzeye indireceğini açıklamıştır. ABD'deki büyükelçisini Belgrad'a geri çağırmıştır (Kayalak, 2012:170). ABD'nin Belgrad büyükelçiliği milliyetçiler tarafından ateşe verilmiştir. 2009 yılında dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Kosova'ya ziyaret gerçekleştirmiştir. Biden, Sırbistan'ın bölgede barışı sağlamak için kritik

öneme sahip olduğunu, AB'ye üyeliğini desteklediklerini ifade etmiştir (Işık, 2017:539).

Dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden 2016 yılında ziyaret ettiği Sırbistan'da önemli açıklamalar yapmıştır. Biden, Sırbistan'ın tüm Avrupa için önemli olduğunu vurgulayarak, Batı Balkanlarda Sırbistan'ın liderliğini işaret etmiştir. Sırbistan Başbakanı Vučić ise ABD ile ilişkilerin yükselişte olduğunu ifade ederek, Balkanlar barış ve istikrar için ABD'nin desteğine inandıklarını ifade etmiştir (Gül, 2016, Ağustos). 2020 yılında Kosova'yı ziyaret eden ABD'nin Kosova-Sırbistan Diyalogu özel elçisi Richard Grenell, Kosova'nın Sırbistan ürünlerine uyguladığı gümrük vergisini kaldırması gerektiğini, Sırbistan'ın ise Kosova'nın bağımsızlığının aleyhine düzenlediği kampanyaları sonlandırması gerektiğini ifade etmiştir. Grenell ayrıca siyasi mücadelenin geri bırakılıp, ekonomik kalkınmaya odaklanılması yönünde tavsiye vermiştir (Şarkul-Avsat, 2020). ABD, Kosova ve Sırbistan diyalogu ile bölgesel istikrara katkıda bulunmak ve Batı'ya daha fazla entegre olmalarına olanak sağlamak istemiştir.

2020 yılında Kosova Başbakanı Hoti, Sırbistan Başbakanı Vučić ve ABD Başbakanı Trump Beyaz Saray'da görüşmüştür. Görüşme sonunda yapılan açıklamada, diplomatik ilişkisi olmayan Sırbistan ve Kosova'nın ekonomik ilişkilerini normalleştireceği ifade edilmesi konusunda anlaşma imzalanmıştır (Amerika'nın Sesi, 2020). Bu anlaşma, iki ülkenin kendi aralarındaki ilişkileri kolaylaştırmayı kabul ettikleri bir çift belge niteliğini taşımaktadır. Sırbistan, diğer devletleri Kosova'yı tanımamaya veya mevcut tanımayı iptal etmeye teşvik etmek için hem resmi hem de gayri resmi çabalarını askıya almayı kabul etmiştir. Buna karşılık Kosova, aynı şekilde resmi tanınma statüsü için uluslararası örgütlere yeni üyelik başvurusunda bulunmamayı kabul etmiştir (Palickova, 2019). Ayrıca bu anlaşma ile birlikte Kosova ve Sırbistan ABD ile Balkanlar'da daha geniş işbirliği çerçevesinde aralarındaki bilgi paylaşımını artırmak ve yasadışı faaliyetlerle mücadele için teknolojik işbirliği konusunda anlaşma sağlamıştır. Anlaşmaların bir parçası olarak, Sırbistan ve Kosova Mini Schengen Bölgesi'ne katılmayı kabul etmiştir (Maksimovic, 2020). Hoti, Trump ve Vučić görüşmesinin ardından Trump yaptığı açıklamada Sırbistan'ın İsrail Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıyacağını ifade etmiştir (Euronews, 2020).

Donald Trump döneminde daha Sırbistan yanlısı bir politika yürüten ABD, Joe Biden'ın göreve gelmesiyle birlikte Kosova'ya desteğini artıracığının sinyalini

Biden’ın Sırbistan’a gönderdiği ve Kosova’nın bağımsızlığının tanınmasını talep ettiği mektupla vermiştir (Emin, 2021:3).

3.2.4. Çin İle İlişkiler

3.2.4.1. Çin’in Balkanlar Politikası

Soğuk Savaş döneminde Çin, Balkan ülkeleriyle komünizm ideolojisi ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1950 – 1960 yılları arasında Arnavutluk ile Sovyetler Birliği’nin komünist dünyanın lideri olma ideolojisine karşın ortak hareket etmişlerdir. Çin’in Mao’nun ölümünden sonra Batı ile ilişkileri geliştirme çabası içinde olmasıyla Arnavutluk ile ilişkileri de gerilmiştir. Soğuk Savaş sona erene kadar da Yugoslavya yönetimi ile yakın ilişkiler kuran Çin, son yıllarda artan ekonomik etkinliği ile Balkan ülkeleriyle ilişkilerini arttırma çabası içindedir.

Çin, Balkanlarda son yıllarda Balkanlarda ve dünyada önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 2013 yılında açıklanan “Bir Kuşak Bir Yol”⁹ stratejisi içinde Balkanlar önemli rol oynamaktadır. Çin, AB iç pazarından yararlanmak için Balkanlarda AB üyesi olmayan ülkeler aracılığıyla bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Çin, bir kuşak bir yol projesi ile birlikte döviz rezervlerini kontrol etmeyi, küresel ekonominin önemli payını almayı, enerji güvenliğini sağlamayı planlamaktadır. Bu projenin etki alanının genişliği sebebiyle Çin’in küresel ölçekte önemini arttıracaktır.

Çin, ABD ile rekabetinden dolayı Avrupa’da söz sahibi olmaya çalışmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile hem AB hem de AB’ye üye devletlerle hem de diğer Avrupa ülkeleriyle anlaşmalar yapmaktadır. Bu anlaşmalar ulaşım, ticaret, teknoloji ve finans alanlarına yönelik yatırımları içermektedir. Örneğin, Amsterdam Schiphol Havalimanı satın alınması, Yunanistan’daki Piraeus limanının satın alınması, Huawei vb. iletişim ve telekomünikasyon şirketlerinin ticari merkezler açması gibi.

Çin, 2012 yılında Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle “16+1 İşbirliği” diye adlandırılan bir girişimde bulunmuştur. Çin bu ülkelerle ikili ekonomik ilişkilerini arttırarak, AB ile ilişkilerini geliştirmeyi planlamıştır (Progonati, 2020:109). 16+1’in

⁹ Bir Kuşak Bir Yol Projesi: Çin Başkanı Xi Jinping tarafından 2013 yılında ilan edilen, günümüz Çin dış politikasının ve ekonomisini temelini oluşturan, uzun vadeli altyapı geliştirme ve ekonomik entegrasyon projesi olarak tanımlanmaktadır. bu proje 65’ten fazla ülkeyi, dünya gayri safi milli hasılasının %42’sini, dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlasını kapsamaktadır.

içinde Çin'in öncülüğünde 11 AB üyesi ve 5 Balkan ülkesi bulunmaktadır. Bu ülkeler AB üyesi olsalar da ekonomik olarak diğer AB üyesi ülkelere göre ekonomileri geridedir ve 2008 küresel ekonomik krizinden önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Çin'e göre 16+1, ekonomik işbirliği çerçevesinde ticaret ve yatırıma dayalı bölgesel ilişkileri arttırmak amacıyla katılımı zorunlu tutulmayan bir platformdur (Keşvelioğlu, 2019:61). Çin, 16+1 işbirliği için 10 milyar dolarlık bir yatırım fonu kurmuştur. Tüm devletlere bütçe ayrılırken, Macaristan'a önemli stratejik konumundan dolayı yüzde bir daha fazla fon ayrılmıştır (Osmanoğlu, 2019:150).

Çin, bir kuşak bir yol projesi ile Batı Balkan ülkelerinde altyapı projelerinde borç almalarına fırsat vermektedir. Büyük altyapı projeleriyle Balkan ülkeleri borçlarını ödeyemeyecek ve Çin'e bağımlı hale gelecektir. Örnek olarak Karadağ'ın yol inşası için Çin'e başvurmasını verebiliriz. Karadağ'ın Bar şehrinden Sırbistan'ın Belgrad şehrine kadar uzanan otoyol projesinde, maliyeti Karadağ'ın GSYİH'sının %80'inden fazladır (Progonati, 2020:110).

AB'ye üye olma yolundaki Balkan ülkeleri AB standartlarına uygun enerji politikaları izleme çabasında iken diğer taraftan Çinli şirketlerle kömür yakıtlı enerji santrali işletimi ve inşası konusunda diyalog halindedir. Bosna-Hersek'teki Tuzla Santrali bu duruma en açık örnektir. AB bu durumdan endişe duyduğunu ifade etmiştir.

3.2.4.2. Çin-Sırbistan İlişkileri

Çin, Yugoslavya Federasyonu'nun dağılma sürecinde Sırbistan'ı desteklemiştir. Bu dönemde uluslararası toplum tarafından dışlanan Sırbistan lideri Miloseviç'in Çin'i ziyareti ve Kosova Savaşı sırasında NATO birliklerinin Belgrad'taki Çin büyükelçiliğini yanlışlıkla bombalaması ilişkilerini güçlendiren etmen olmuştur. Çin-Sırbistan ilişkileri 2008 yılında, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden ve küresel mali krizden dolayı etkin bir şekilde oluşmaya başlamıştır. Çin, siyasi olarak Sırbistan'ın Kosova'ya karşı tutumunu desteklemektedir. Çin'in diplomatik ilişki kurmadığı tek Balkan ülkesi Kosova'dır. Çin'in Kosova'yı tanımamasının en önemli sebebi, Tibet ve Sincan özerk bölgesinin de bağımsızlık fikrine kapılma olasılığıdır. Bu dönemde Sırbistan, Çin için ekonomik anlamda uygun bir ortak haline gelmiştir. Çin'in yaşanan küresel mali kriz zamanında hızla yükselişe geçmesi, Batı devletlerine karşı Rusya dışında bir denge unsuru arayan Sırbistan için önemli bir partner olmuştur.

Çin, mallarının Avrupa pazarına ulaşması için Sırbistan'a altyapı yatırımları yapmaktadır. 2009 yılında Sırbistan ve Çin arasında stratejik ortaklık anlaşması yapılmıştır. Anlaşmayla birlikte Tuna ve Kostolac termik santrallerin üstünde bir köprünün inşası çalışması yapılmıştır. 2016 yılında da Çinli demir çelik imalat şirketi olan Hesteel Grubu, Sırbistan'ın Smederevo demir fabrikasını satın almıştır. (Progonati, 2020:114).

Sırbistan Çin için Makedonya'dan sonra en önemli ikinci noktadır. Belgrad'ı Macaristan'ın başkenti Budapeşte'ye bağlayan hızlı tren yatırımı ve Tuna nehrinin ticari gemilere açık olması Çin'i Sırbistan'a yatırım yapmaya yöneltmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın Rusya ile yakın ilişkileri ve enerji arzının bu bölgede yüksek olması da bir diğer Sırbistan'ı önemli kılan etkidir (Osmanoğlu, 2019:151). Belgrad-Budapeşte demiryolu projesi Çinli şirket tarafından yapılacaktır. Sırbistan'da Belgrad'ı Adriyatik Denizi'ne ve Karadağ'a bağlayan otoyol projesi yine bir Çinli şirket tarafından yapılacaktır.

Kuşak yol projesi ile Sırbistan'a yapılacak yatırımlardan bir diğeri de metro hatlarıdır. Çin'li şirket tarafından yapılacak metro hattının 40 km'den oluşması planlanmaktadır ve Sırbistan'daki demiryollarının güçlendirilmesini de içermektedir (Keşvelioğlu, 2019:66-67).

2019 yılında Sırbistan, Çinli e-ticaret şirketi Alibaba ile anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın amacı, çevrimiçi seyahat acentesi platformu Fliggy aracılığıyla Sırbistan'ı bir turizm destinasyonu olarak tanıtmaktır. NetDragon adlı başka bir Çinli firma ise Covid-19 salgını sırasında okulların kapanmasını telafi etmek için uzaktan öğrenme platformlarının geliştirilebilmesi için Sırbistan Eğitim Bakanlığı'nın bir yapay zeka eğitim merkezi kurmasına yardımcı olmuştur (Stevanovic, 2021). Aynı yıl

Huawei, akıllı şehir geliştirme stratejisinin bir parçası olarak Batı Balkanlar'da merkezi Belgrad'da olan bir dijital dönüşüm merkezi kurmayı planladığını açıklamıştır. Huawei ayrıca Belgrad, Novi Sad ve Niş'in en büyük kentsel merkezlerinde "akıllı şehir" stratejisi izlemek için Sırp hükümetiyle ortaklık kurmuştur. Huawei, devlete ait telekomünikasyon operatörü Telekom Srbija ile yüksek hızlı geniş bant internet ağları geliştirmek için 150 milyon Euro'luk bir sözleşme imzalamıştır. Eskiden Norveçe, şimdi Çekya'dan bir gruba ait olan Telenor Sırbistan da Huawei ile ortaklık kuran bir diğer telekomünikasyon şirkettir (Cacic, 2021).

Sırbistan için Çin'in yatırımları olumlu karşılanmaktadır. Çünkü, Sırbistan AB'den yeterli fon alamamakla birlikte, düşük faizli kredilerden de yararlanamamaktadır. Çin piyaza faiz oranlarından da düşük borçlanmasını sağlamaktadır (Progonati, 2020:114-115).

3.3. Güncel Sırbistan Dış Politikasının Değerlendirmesi

Geçmiş dönemlerde Balkanların en önemli ve bölge kaderini belirleyen ülkelerinden olan Yugoslavya, Devlet başkanı Slobodan Miloseviç'in iktidarı sırasında dağılmış ve toprakları 20. Yüzyılın en çetin savaşlarına sahne olmuştur. Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Yugoslavya Federal Cumhuriyetinde 24 Eylül 2000 tarihinde düzenlenen genel seçimlerle Miloseviç yönetiminin sonunu gelmiş ve ülkede yeni bir dönem başlamıştır.

Miloseviç'in ardından Sırbistan'da yıllar boyunca inşa edilen baskı mekanizmaları yıkılmış, devlet kadrolarında önemli bir değişim başlamıştır. Bu değişimler dış politikada da kendini göstermiştir. Bununla birlikte Miloseviç sonrasında başlayan hızlı reformlara rağmen Sırbistan'ın eski düzenin mirasından kurtulması kolay olmamıştır. Başta Kosova sorunu olmak üzere Miloseviç döneminden kalan siyasi yükler de Sırbistan'ın iç ve dış politikasını yönlendirmeye devam etmiştir.

Yakın dönemde Sırbistan Batılı ülkelerle ilişkilerini düzeltmeyi başarmıştır. Ancak AB ve ABD'nin desteği altındaki Kosova'nın bağımsızlık ilanı hazırlıklarına başlaması Sırbistan'ı Batı dünyasıyla ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye itmiştir. 26 Aralık 2007'de Sırbistan Meclisinden NATO ile ilişkileri askıya alan bir karar çıkarmış ve Sırbistan'ın askerî ittifaklara karşı tarafsızlığını ilan etmiştir. Kosova'nın Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi ve AB ülkelerinin çoğunluğunca tanınması üzerine Sırbistan hükümeti ülkenin AB üyelik sürecini askıya almaya niyetlenmiş gibi gözüксе de dönemin AB yanlısı cumhurbaşkanı Boris Tadić hükümeti devre dışı bırakarak 29 Nisan 2008 tarihinde AB ile İstikrar ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalamıştır. 2009 yılında üyelik başvurusunda bulunan Sırbistan, 2012 yılında adaylık statüsü kazanmış ve 2014 yılında tam üyelik müzakerelerine başlamıştır. AB ile ilişkilerde temel sorun olan Kosova konusunda Sırbistan'ın AB'yi tanıması ihtimalinde üyelik süreci hızlanacaktır. Kosova'yı tanımama konusunda şu ana kadar net tavır sergileyen Sırbistan'a karşı AB'nin tavrı da ilişkilerde kritik önem

taşımaktadır. Sırbistan'ın AB'ye olası bir üyeliği ile Rusya ve Çin gibi büyük devletlere karşı bir dengeleyici unsur elde etmiş olacaktır. Bir yandan da çoğu AB ülkesinin üye olduğu NATO'dan uzak durarak Rusya ile arasını yakın tutmaya çalışmaktadır.

Sırbistan'ın AB ile ilişkilerini zorlaştıran unsurlardan biri bu ülkenin Rusya ile kopmayan bağlarıdır. Buna karşın 2010'ların başından bu yana Sırbistan'da Batı dünyası yerine Rusya'yla ilişkilerin gelişmesini savunan partiler oldukça azınlıktadır, bu bakımdan da Rusya gerek ticari ilişkiler, enerji ihtiyacı gibi ekonomik faktörlerle gerekse de özellikle sorunlu Bosna Hersek ve Kosova Sırplarının ayrılıkçı taleplerine yakın durarak Sırbistan üzerinde etkili olmaya devam etmektedir.

Sırbistan, AB üyeliğine başvurmuş olmasına rağmen, Rusya konusunda mümkün olduğunca hassas davranarak, iki kutup arasında denge politikası yürütmektedir. Sırbistan, AB ile olan ilişkilerine ekonomik anlamda öncelik verirken, hiçbir zaman NATO üyesi olmayacağını her fırsatta beyan ettiği için ve etrafının NATO ülkeleriyle (Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Karadağ) sarılı olmasından kaynaklanan güvenlik açığını telafi edebilmek adına Rusya ile yakın ilişkilerini sürdürmektedir.

Sırbistan, küresel büyük güç Rusya'ya göre daha tehdit edici ABD ile makul düzeyde ilişkilerini devam ettirirken, Rusya ile askeri, kültürel, teknoloji vb. alanlarda ittifak kurmaktadır. Böylece küçük devlet iki büyük güçle ilişkilerini koparmadan askeri, ekonomik, siyasi güvenliğini ve kapasitesini arttırarak denge politikası izlemektedir. Sırbistan, NATO içinde oluşturulan Barış İçin Ortaklık programının üyesidir. Aynı zamanda, Rusya'nın desteğiyle Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün de gözlemci üyesidir. Böylece Sırbistan küçük devlet olarak tek bir güce bağlı kalmadan farklı güçlerle de ilişkilerini sürdürmektedir. ABD ve Rusya'nın karşı karşıya geldiği küresel bir sorunda belli bir tarafı destekleyen net bir tavır sergilemekten kaçınmaktadır.

Sırbistan, yükselen ekonomik güç Çin ile ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Ekonomik ve ticari ilişkiler son yıllarda artış göstermektedir. Sırbistan, Çin'in yükselen gücüne karşın, ABD ile ılımlı savunma işbirliği anlaşmaları (NATO ile tatbikatlar vs.) yapmaktadır. Böylece ABD'nin bölgeye müdahalesini cesaretlendirerek Çin'i dengelemeye çalışmaktadır. Aynı zamanda Çin ile ekonomik bağlantılarını geliştirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Sırbistan, Çin tarafından teknoloji ve ulaşım alanlarında yapılan yatırımları teşvik ederek, AB ve Çin arasındaki

Bir Kuşak Bir Yol projesi aracılığıyla artacak ticari ilişkiler üzerinden çıkar sağlamayı hedeflemektedir.

Yugoslavya'nın dış politikasında öne çıkan hususlar; siyasi açıdan Doğu ile Batı bloklarına yönelik eşit mesafenin sürdürülerek dengelenmesi, bağılantısızlık ve bölgesel liderlik iddiasıdır. Günümüzde küçük bir devlet olan Sırbistan'ın dış politikasında öne çıkanlar hususlar ise; Kosova'nın tanınmasını ve uluslararası kuruluşlara üyeliğini engellemeye yönelik mücadele, ABD, AB, Çin ve Rusya arasında dengeli ikili ilişkilerin geliştirilmesi, AB üyeliği, bölgesel liderlik pozisyonu ve askeri tarafsızlık politikasının sürdürülmesidir. Buradan hareketle Sırbistan'ın dış politikasının Yugoslavya dış politikasının bir uzantısı olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Sırbistan'ın dış politikasının, küçük bir devlet olarak en fazla faydayı sağlayabileceği şekilde çok taraflı işbirliği ile kendini koruma mekanizması olarak şekillendiğini ifade edebiliriz.

Sırbistan, tüm küçük devletlerin yaptığı gibi diğer küçük ve büyük devletler ile iki taraflı ve uluslararası örgütler ile çok taraflı ilişkiler kurmaya devam edecektir. Sırbistan'ın dış politikasının genel çerçevesi AB, ABD, Rusya ve Çin ile geliştirdiği ilişkiler ile oluşacaktır. AB, ABD, Rusya ve Çin, özellikle dış yardım, ticaret, yatırım ve güvenlik açısından, Sırbistan üzerindeki yatırımları ve ikili ilişkileri nedeniyle Sırbistan'ın politikalarında etkili olmaya devam edeceklerdir. Sırbistan dış politika sorunlarını bölgesel ve/veya uluslararası örgütler yoluyla çözümlenmesine yönelik arayışlar ile uyumlu olarak AB, Rusya, ABD ve Çin aracılığı ile çözmeye çalışacaktır. Yeni dönem Sırbistan siyasetçileri ve dış politika seçkinleri Sırbistan Cumhuriyeti'ni Yugoslavya'daki savaşların sorumlusu ülke olma mirasından kurtarmak için Batı ile ilişkilerine öncelik verse de güvensiz ve istikrarsız bir uluslararası coğrafyanın çevrelediği küçük devlet olması sebebiyle çok yönlü ittifak arayışlarına yöneldiği değerlendirilmektedir. Sırbistan, son dönem dış politika davranışlarında Çin ile olan ilişkilerini ABD ve Rusya'ya, Rusya olan ilişkilerini ABD ve AB'ne ve AB ile olan ilişkilerini hem Rusya ve Çin'e, ABD ile olan ilişkilerini Rusya ve Çin'e karşı birer denge unsuru olarak kullanmaya çalışarak, küçük devletlere özgü dış politika davranışı sergilemektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, uluslararası ilişkilerde küçük devlet yaklaşımı bağlamında Yugoslavya sonrası Sırbistan dış politikası analiz edilmiştir. İlk olarak küçük devlet nedir, küçük devletlerin ortaya çıkışı ve küçük devletlerin dış politikaları ve ittifak davranışları açıklanmıştır. Daha sonra örnek ülke olarak incelediğimiz Sırbistan'ın tarihi birinci dünya savaşı öncesinden başlayarak günümüze kadar aktarılmıştır. Son bölümde ise Sırbistan'ın dış politikada küresel aktörlerle ilişkilerini ve küresel aktörlerle ilişkilerini şekillendiren etkenler anlatılmıştır.

Uluslararası ilişkilerde küçük devlet kavramının literatürde kesin bir tanımının olmadığını ifade etmiştik. Küçük devletler konusunda hakim olan ortak görüş, küçük devletlerin dış politikada amacı varlıklarını devam ettirecek ittifak ya da tarafsızlık içinde olmaktır. Küçük devletin hangi seçeneği kullanacağı ülkenin coğrafi konumuna, ülke içi dinamiklere ve uluslararası sistemin işleyişine göre değişmektedir.

Balkan coğrafyası, 666.700 km² olup yaklaşık 50 milyon nüfus ve 13 ülke bulunmaktadır. Balkanlar geçmişten günümüze ulaşım, göç ve ticaret yolları üzerinde yer alan, Avrupa ve Orta Doğu arasında köprü niteliği gören önemli bir bölgedir. Balkanlar jeostratejik öneminden dolayı küresel güçlerin çıkarlarının yarıştığı ve çatıştığı bir alan olmuştur. Bu nedenle Balkanlarda barış ve istikrar oluşturma çabaları hegemon gücün müdahalesi ile sağlanabilmiştir.

Sırpların Balkanlara yerleşmesinden bu yana tarihi gelişimini incelediğimiz Sırbistan, 2000 yılı itibariyle demokratikleşme sürecine girmiştir. Sırbistan'ın genel anlamda güncel sorunları; Kosova'nın bağımsızlığı ve iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar, AB'ye üyelik süreci, NATO ile ilişkiler, ekonomik sorunlar vs.

Soğuk Savaş döneminden sonra Yugoslavya çatışmalara sahne olmuştur. Sırp bu çatışmaların baş aktörü olurken, SSCB'nin dağılması ile birlikte batıya yönelmiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşayan çatışmalar ve bu çatışmaların çözümü konusunda daha çok Batıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılara AB'nin çözüm olacağı düşüncesiyle AB üyelik sürecini önemsemektedir. Günümüzde Sırbistan'ın dış politikada amacı, Balkan'larda lider ülke olmak, AB'ye üye ülkelerden biri olmak, Kosova'nın bağımsızlığı konusunda taviz vermemek olarak sıralanabilir.

Batı Balkanlar hâlen dönüşüm yaşamaya devam eden bir bölgedir ve AB, Batı Balkan devletlerinin kendi içindeki anlaşmazlıklarının ortadan kalktığı, serbest piyasa ekonomisinin etkili olduğu devletler haline getirmek istemektedir. Bu süreç Batı Balkanlar için zor ve uzun bir değişim sürecidir. AB'nin Batı Balkanlar'ın katılım tarihi olarak en erken 2025 yılı ve sonrasını göstermesinin nedeni de bölgede yaşanan dönüşüm sürecinin yavaş ilerlemesidir. Bunun yanında, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üye olma hayali devam etmektedir. AB ise reform çalışmalarının devamını sağlayarak, vize serbestleşmesi gibi ödüllerle tam üyelik hayallerini canlandırmaktadır.

Suriye'de yaşanan çatışmalar sonucunda gerçekleşen insan göçünün ve terör olaylarının Avrupa güvenliğini ne kadar etkilediği görülmüştür. AB, arka bahçesi olarak gördüğü Batı Balkanlar'da yeniden çatışma ve istikrarsızlıkların yaşanmasına izin vermeyecektir. Ayrıca Rusya'nın Sırbistan, Makedonya ve Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti ile kurmuş olduğu yakın ilişkiler; AB'nin bölgede etkinliği azaldığı takdirde, Rusya'nın etkinliğinin artacağını göstermektedir.

Sırbistan ve ABD arasındaki ilişkiler, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Soğuk Savaş ve Yugoslav Savaşları gibi hem Dünya çapında hem de Balkanlar ve Sırbistan açısından önemli gelişmelere neden olmuştur. ABD Soğuk Savaş sonrası Balkanlardaki krizi çözüme kavuşturan baş aktör olmuştur. Böylelikle ABD küresel hegemonyasını kanıtlamıştır. ABD, Rusya'nın Balkanlarda etkinliğini, Sırbistan ile iyi ilişkiler kurarak ve NATO ve AB yoluyla kısıtlama yolunu izlemektedir. ABD ayrıca Rusya-Sırbistan birlikteliğine karşın Kosova ile yakın temas halindedir. Kosova krizinde müdahale kararının alınmasında en etkili faktör ABD olmuştur ve Kosova'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke yine ABD olmuştur.

Küçük devletlerin daha güçlü devletlere tabi olma eğiliminde olduğunu düşündüğümüzde Sırbistan, ABD'nin tehditkar dış politikasına karşılık İsrail ve Kudüs'e ilişkin dayatmalarında ABD'yi takip etmiştir ve İsrail Büyükelçiliği'ni Tel Aviv'den Kudüs'e taşımayı kabul etmiştir. Sırbistan'ın bu davranışı uluslararası ortamda tipik bir küçük devlet davranışı olarak yorumlanmaktadır. Küçük devletler, uluslararası ilişkilerinde varlıklarına yönelik tehditlerle karşılaştıklarında, büyük güç ile uyum sağlamak için bu tarz davranış sergilemektedir.

Rusya ise Yugoslavya'nın yıkılması sürecinde herhangi bir varlık gösterememiştir. Devlet Başkanı Putin'in göreve gelmesiyle tekrar Balkanlarda eski etkisini sağlamaya çalışan Rusya, enerji ve Slav kardeşliği faktörü temelinde ilerlemektedir. Tarihsel

bağları nedeniyle Sırbistan Rusya için Balkanlarda en büyük etki alanıdır. Rusya, Sırbistan ile ilişkilerinde ülkenin ekonomisini düzeltmek amacıyla maddi yardımlar yapmasının yanı sıra, Rus yatırımcıların Sırbistan'daki yatırımlarını desteklemekte ve enerji kaynağı olması nedeniyle Sırbistan'ı enerji kapısı olarak görmektedir.

Çin, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisidir. Çin, 2013 yılında ortaya koyduğu Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında AB üyesi olmayan ülkelere kendini alternatif ticari partner olarak göstermiştir. Ticaret anlaşmaları ile bu ülkelerde büyük yatırımlara imza atmış olup, ülkelerin ticaret merkezlerinde etki alanını genişletip karar alma mekanizmalarında yer almayı amaçlamıştır. Çin, özellikle Batı Balkan ülkelerinde yaptığı yüksek bütçeli yatırımlarla ülkelerin siyasi karar alma süreçlerinde etkili olmaya arzusundadır. AB'deki ekonomik krizi ve bölünmüş yapısını kullanarak ABD'nin buradaki üstünlüğüne son verip Çin'in Avrupa'nın önemli bir aktörü olduğunu ve Çinsiz bir Avrupa'nın düşünülemeyeceğini kanıtlamaya çalışmaktadır.

Sırbistan'ın 2000 yılı ile başlayan dönüşüm sürecinde AB'ye üye olma çalışmaları önem taşımaktadır. Sırbistan ile AB arasındaki üyelik müzakereleri devam etmektedir. AB'ye üyelik konusunda Sırbistan'ın aşması gereken Kosova'nın bağımsızlığını tanıma, hukukun üstünlüğü, piyasa ekonomisine geçiş, insan hakları ve azınlık hakları vs. konular vardır. AB üyesi devletlerin 22 tanesi Kosova'yı tanımaktadır. Sırbistan'ın Rusya ile yakınlığı ve Balkan ülkeleri arasındaki en büyük ülke olması nedeniyle AB açısından Sırbistan oldukça önemlidir. Günümüzde Sırbistan'ın coğrafi olarak dört AB üye ülkesi, iki AB aday ülke ve iki potansiyel aday ülke ile çevrelenmiş olması Batı Balkan genişlemesi sürecinde Sırbistan'ın önemini ortaya koymaktadır. Sırbistan'ın AB'ye üye olması durumunda ise üye devletlerin faydalandığı tüm getirilerden Sırbistan da faydalanacak, ulusal çıkarlarını koruma anlamında AB ile birlikteliği önemli rol oynayacak ve bölgesel bağlamda Balkanlar ve Doğu Avrupa'da daha geniş bir etki alanı oluşturma şansını elde edecektir.

Sırbistan, yukarıda belirtildiği gibi 2000'li yıllarda demokratikleşme ve Avrupa'ya açılma konusunda adım atmıştır ve AB, BM, NATO ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Sırbistan'ın bu davranışları küçük devlet davranışlarından bölgesel ve uluslararası kuruluşlara katılım sağlamaya örnek verilebilir. Kolektif güvenliği ve bölgesel bütünleşmeyi sağlayan bu kuruluşlar ekonomik, siyasi ve askeri nitelik taşımaktadır. Ayrıca Sırbistan, BM gibi

uluslararası kuruluşlarda gündemi belirleyen ve aktif rol üstlenen bir aktör olmamıştır. Sırbistan'ın bu alanda BM ile olan birlikteliği peşine takılma stratejisinin bir örneğidir. Kosova sorunu, Sırbistan'ın NATO ile daha güçlü bir askeri ortaklık kurarak stratejik duruşunu değiştirmesinde etkili olmuştur. NATO üyesi ülkeler tarafından kuşatılmış olan Sırbistan, NATO'ya üye olmayı hedeflemeyen bir ülke için en yüksek işbirliği seviyesi olan Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nın ikinci aşamasına 2019 yılında geçmiştir. Küçük bir devlet olan Sırbistan'ın NATO'yu dengelemek yerine, onunla daha yakın ve kapsamlı bir işbirliği geliştirdiği görmekteyiz.

Sırbistan, askeri tarafsızlık politikasını sürdürme yolunda askeri kapasitesini ve askeri yeteneklerini geliştirme, çok taraflı güvenlik örgütlerine katılım yoluyla savunma kapasitesini artırma çabasındadır. Askeri ve teknik açıdan NATO ile tatbikatlara ve BM'nin barışı koruma misyonlarına katılmıştır. Rusya ile askeri personel değişimi, tatbikat ve işbirliği çerçevesinde hareket etmektedir ve Rusya'nın etkisiyle Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'nde gözlemci üye ünvanını elde etmiştir. KGAÖ ve NATO ile ikili ilişkilerini birbirine paralel olarak yürütmesi, Sırbistan'ın askeri tarafsızlık politikasının izlediğini göstermektedir. Askeri tarafsızlık politikası, Sırbistan'ın savunma kapasitesini ve askeri gücünü arttırmasını sağlamaktadır. Sırbistan askeri tarafsızlık politikasının her iki taraftan da yüksek kazanç sağlayacak şekilde sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Sırbistan'ın küçük bir devlet olarak, bölgesel ve küresel aktörlerle yakın ilişkiler kurma ve bu aktörlerle belli alanlarda ittifak kurma ve büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik bir dış politika izlediği görülmektedir. Sırbistan, Rusya, ABD ve AB ile olan ittifak ilişkilerini bozmayarak Balkanlarda lider olma gayretini sürdürmektedir. Bu da küçük bir devletin eşit mesafeli ilişkiler yürütmesinin önemine ve gerekliliğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akçapa, M., (2019). Putin Dönemi Rusya'nın Enerji Politikaları Bağlamında Sırbistan İle İlişkileri: Gazprom Örneği, Yayınlanmış Doktora Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Akhiyadov, M., (2019). Rusya Balkanlar Kıskaçında. *İNSAMER*.
- Alp, İ., (2017). Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek ve Srebrenitza Mezalimi, İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (s. 107-156). Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Arı, T. ve Pirinççi, F., (2011). Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası. *Alternatif Politika*, Cilt:3, Sayı:1, 1-30.
- Atakara, P., (2020). AB Koşulluluk Politikasının Güncel Analizi: İyi Komşuluk İlişkileri ve İkili İlişkilerin Normalleştirilmesi Kapsamında Sırbistan-Kosova Diyaloğu Üzerine İnceleme, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:19, No:1 (Yıl: 2020), s. 55-83.
- Bağbaşıoğlu, A., (2018), *NATO'nun Dönüşümünün Balkanlara Yansımaları*, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Bennett, V., (2018). *Military Force Structures in Small States: Providing for Relevant and Credible Military Capability*, Victoria University of Wellington, Wellington.
- Bjol, E., (1971). The Small State in International Politics. August Schou ve Arne Olav Bruntland (der.), *Small States in International Relations*, Stockholm, Almqvist&Wiksell, s.29-37.
- Boniface, P., (1997). *Güçsüzlük İsteği – Uluslararası ve Stratejik Tutkuların Sonu mu?*, (Çev. A. Tümertekin), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Crowards, T., (2002). Defining the Category of Small States, *Journal of International Development*, Cilt 14, No:2.
- David, S. R., (1991). Explaining Third World Alignment, *World Politics*, Cilt 43, No:2, s.233-238.

- Davutoğlu, A., (2014), *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Demir, H., (2017). Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941). *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1.
- Demir, H., (2017). Soğuk Savaş Sonrasında Hırvatistan. İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (s. 217-237). Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Derman, G. S., (2017). Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Balkanlar Politikası. İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (s. 547-576). Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- East, Maurice A., (Haziran, 1973). Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models. *World Politics*, Cilt 25, No.4 s.556-576.
- Ekinci, M.U., (2014). Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu, *SETA Yayınları*, İstanbul.
- Elman, M. F., (1995, Nisan). The Foreign Policies Of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard. *British Journal of Political Science*, Cilt:25, No:2, s.171-217.
- Eroğlu, H., (2017, Bahar). Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521). *OTAM*, 41, 98.
- Fox, A. B., (1959). The Power of Small States: Diplomacy in World War II, Chicago, The University of Chicago Press.
- Fidan, Y., (2017). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Balkan Politikası, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Antalya.
- Galal, A. M., (2020). External Behavior of Small States in Light of Theories of International Relations. *Review of Economics and Political Science*, Vol:5, No:, s. 38-56.
- Goetschel, L., (1998). The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today's Europe. Laurent Goetschel (der.), *Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, s.13-31.
- Handel, M., (1990). *Weak States in the International System*, Londra, Frank Cass.
- Hanggi, H., (1998). Small State as a Third State: Switzerland and Asia-Europe Interregionalism, Laurent Goetschel (der.), *Small States Inside and Outside the*

European Union: Interests and Policies, Boston, Kluwer Akademice Publishers, s. 79-95.

Hey, Jeanne A.K. (2003). Refining Our Understanding of Small State Foreign Policy. Jeanne A.K. Hey (der.), *Small States in World Politics: Explainig Foreign Policy Behavior*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, s.185-195.

Işıklı, A., (1983). Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi. Alan Yayıncılık, İstanbul.

Jelavich, B., (2019). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*. Küre Yayınları, İstanbul.

Jelavich, B., (2020). *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*. Küre Yayınları, İstanbul.

Kamil, İ., (2017). Soğuk Savaş Sırasında Balkan Devletleri(1945-1990). İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (s. 3-91). Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.

Kara, D., (2017). Kosova Cumhuriyeti'nin Siyasal, Ekonomik Yapısı ve Dış Politikası. İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (s. 257-282). Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.

Kayalak, T., (2012). Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş Sonrası Balkan Politikası, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Kırıkkale.

Kenar, N., (2005). *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Palme Yayınları, Ankara.

Keşvelioğlu, K. T., (2019). Realist ve Liberal Yaklaşımlar Işığında Çin'in Kuşak-Yol Projesi ve Batı Balkanlar Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. İstanbul.

Kıran, A., (2017). Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri. *Anemon Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:3, s.923-945.

Koehane, R. O. , (Bahar,1969). Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics, *International Organization*, Cilt 23, No.2, s.291-310.

Kütük, D., (2019). Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlardaki Dönüştürücü Gücü: Sırbistan Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Labs , Eric J. (1992). Do Weak States Bandwagon?, *Security Studies*, Cilt 1, No.3, 1992, s.383-416.

Malcolm, N., (1999). *Kosova-Balkanları Anlamak*, (terc. Özden Arıkan), İstanbul.

Marleku, A., (2012). Small States Foreign Policy: the Case of Kosovo. Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 11 (3) , 79-97.

Mouritzen, H., (1991). Tension Between the Strong, and the Strategies of the Weak, *Journal of Peace Research* , Cilt 28, No.4, s.217-230.

Muriç, G., (2019). Avrupa Birliği Siyasi Koşulluluk Mekanizmasının Batı Balkan Ülkelerinin Avrupalılaşmasındaki Rolü: Sırbistan Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul.

Neumann, I. B., & Gstöhl, S., (2006). Introduction:Lilliputians in Gulliver's World, Christine Ingebritsen (der.), *Small States in International Relations*,University of Washington Press, Seattle, s. 3-36.

Osmanoğlu, İ., (2019). Bir Kuşak Bir Yol Projesi ve Avrupa Birliği, S. Yılmaz (Ed.), *Bir Kuşak Bir Yol Projesi- Kavramlar, Aktörler, Uygulamalar*, (s. 139-153). Astana Yayınları, Ankara.

Ott, D., (2000). Small is Democratic: *An Examination of State Size and Democratic Development*, New York, Garland Publishing.

Özçelik, M., (2018). Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırlar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929). *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 19-53.

Özçelik, M., (2018). Yugoslavya Krallığı'nın Yıkılmasında İç ve Dış Siyasetin Etkisi (1929-1941). *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 25-59.

Öztartan, M., (2019). Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin (Karadağ, Sırbistan, Kuzey Makedonya, Arnavutluk) Türkiye ile AB Genişleme Politikası Çerçevesinde Karşılaştırmalı Analizi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

- Pektaş, Z., (2014). Balkan Siyasetinde Kosova'nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bilecik, s.13-15.
- Progonati, E., (2015). Rusya'nın Balkanlar Politikası. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2015, Sayı:45, 105-125.
- Progonati, E., (2020). *Avrupa Birliği'nin Arayışında Batı Balkanlar*, Pegem Akademi, Ankara.
- Rothstein, Robert L., (1968). *Alliances and Small Powers*, New York, Columbia University Press.
- Sancaktar, C., (2010). The Serbo-Croat Relations in Yugoslavia. *TASAM Yayınları*.
- Sannav, S.C., (2017). Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan. İ. Kamil (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, (s. 311-324). Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Schiff M., (2002). *Regional Integration and Development in Small States*, World Bank Publications, Washington D.C.
- Schweller, R., (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In. *International Organization*, Cilt 19, No:1, s.72-107.
- Taşdemir, F. & Yürür, P., (1999). Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:1 Sayı:3, 135-152.
- Thorhallsson, B., (2006). The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives. *Journal of European Integration*. 28/1, s. 7-31.
- Tür, Ö. & Salık, P., (2017). Uluslararası İlişkilerde Küçük Devletler: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 53, s. 3-22.
- Tüysüzoğlu, G., (2015). Avrupa Birliği'nin Balkanlar Stratejisinde Batı Balkanlar'ın Rolü. C. Dinç (Ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği(Teori, Güncel İç Gelişmeler ve Dış İlişkiler)*, (s. 493-520). Savaş Yayınevi, Ankara.
- Uzgel, İ., (2013)Balkanlarla İlişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, c. 3, s. 691, İstanbul.

- Ülger, İ.K. (2016). Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:31. Kocaeli.
- Ülger, İ.K. (2016). *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*. (2.baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Vellut, Jean-Luc. (1967). Smaller States and the Problem of War an Peace: Some Consequences of the Emrengence of Smaller States in Africa. *Journal of Peace Research*, Cilt 4, No.3, s.252-269.
- Vital, D., (1967). *The Inequality of States: A Study of Small Power in International Relations*, Oxford, Clarendon Press.
- Yürür, P., (2008). Balkanlarda Uluslararası Himaye Yöntemleri: Bosna Hersek Örneği. *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1.
- Walt, S., (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca ve Londra, Cornell University Press.
- Waltz, K., (1979). *Theory of International Politics*, Reading, Massachusetts, Addison-Wesley Publishing Company.
- Wivel, A., (2005). The Security Challenge of Small EU Member States: Interests, Identity and the Development of the EU as a Security Actor. *Journal of Common Market Studies*, 43(2), s.393-412.

İTERNET KAYNAKLARI

Askeroğlu, S., (2016, 13 Kasım). “Rusya’nın Balkanlar’daki Araçları”, *Diplomatik Gözlem*, https://diplomatikgozlem.com/_haber/rusya-nin-balkanlar-daki-araclari, (erişim tarihi:10.04.2022).

Cacic, D., (2021, 19 Ağustos). Serbia’s Emergence As China’s New Strategic Hub, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/opinion/serbias-emergence-as-chinas-new-strategic-hub/> (erişim tarihi: 01.03.2022).

Emin, E., (2021, 17 Şubat). Kosova’da Kendin Karar Al Dönemi. *İNSAMER*, s.1-3. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/etkinlik-kosova-da-kendin-karar-al-donemi.pdf> (erişim tarihi: 01.04.2022)

Emin, E., (2021, 4 Ocak). Balkanlarda Trump Sonrası Değerlendirmeler- Biden Öncesi Beklentiler. *İNSAMER*, s.1-5. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/etkinlik-balkanlar-da-trump-sonrasi-degerlendirmeler-biden-oncesi-beklentiler.pdf> (erişim tarihi: 01.04.2022).

Stojanoviç, B. ve Crnovrsanin, S., (2019, 19 Ekim). Rusya Başbakanı Medvedev: Sırbistan Rusya’nın Ender Dostlarından Biri, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-basbakani-medvedev-sirbistan-rusyanin-ender-dostlarindan-biri/1619811#> (Erişim tarihi :02.01.2022).

Sırbistan Dışişleri Bakanı: NATO üyesi Olmayı Planlamıyoruz, Rusya’nın Dostu Olarak Kalacağız, (2021, 5 Mayıs). Balkan Postası, <https://www.balkanpostasi.net/sirbistan-disisleri-bakani-nato-uyesi-olmayi-planlamiyoruz-rusyanin-dostu-olarak-kalacagiz/> (erişim tarihi:02.01.2022).

Gül, K., (2016, 16 Ağustos). ABD Başkan Yardımcısı Biden:Sırbistan’ın Liderliği, Avrupa’nın Bu Kesimi İçin Önemli, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-baskan-yardimcisi-biden-sirbistanin-liderligi-avrupanin-bu-kesimi-icin-onemli/629792> (erişim tarihi:02.01.2022).

ABD Elçisinden Kosova ile Sırbistan Arasındaki İlişkileri Düzeltme Ziyareti, (2020, 23 Ocak), Şarkul-Avsat, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2096371/abd-el%C3%A7isinden-kosova-ile-s%C4%B1rbistan-aras%C4%B1ndaki-ili%C5%9Fkileri-d%C3%BCzeltme-ziyareti> (erişim tarihi:03.01.2022).

Homayer, H.V. (2015, 27 Mart). Don't Leave Serbia to Russia and China, <https://euobserver.com/opinion/128157> (erişim tarihi: 01.04.2022).

Kosova ve Sırbistan Ekonomik İlişkileri Normalleştirecek, (2020, 4 Eylül), <https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-beyaz-saray-da-sirbistan-ve-kosova-liderlerini-agirlayacak/5570714.html> (erişim tarihi:03.01.2022).

Maksimovic, S., (2020, 17 Eylül). What Did Serbia and Kosovo Sign in Washington?, *European Western Balkans*, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/09/17/what-did-serbia-and-kosovo-sign-in-washington/> (erişim tarihi:15.02.2022).

Palickova, A., (2019, 27 Ağustos). 15 Countries, and Counting, Revoke Recognition of Kosovo, Serbia Says, *Euraktiv*, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/15-countries-and-counting-revoke-recognition-of-kosovo-serbia-says/> (erişim tarihi:15.02.2022).

Sırbistan Savunma Bakanı Vulin:AB'nin Baskısı Yüzünden Tüm Tatbikatlardan Vazgeçtik, (2020, 10 Eylül), <https://tr.sputniknews.com/20200910/sirbistan-savunma-bakani-vulin-abnin-baskisi-yuzunden-tum-tatbikatlardan-vazgectik-1042814010.html> (erişim tarihi:05.01.2022).

Sırbistan ve Kosova 'normalleşmede' anlaştı: Belgrad İsrail büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyor, (2020, 4 Eylül), <https://tr.euronews.com/2020/09/04/s-rbistan-ve-kosova-normallesmede-anlast-belgrad-israil-buyukelciligini-kudus-e-tas-yor-> (erişim tarihi:01.03.2022)

Stejanovic, D., (2021, 28 Ekim), China and Serbia Praise 'Steel Friendship' Amid Growing Ties, *Associated Press*, <https://apnews.com/article/business-lifestyle-beijing-friendships-serbia-d5f0db67fc59d583d53e81c3154b03b2> (erişim tarihi:02.03.2022).